

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים ש"ם וכו'. כתב מהרש"ל בתשובה (סוף סי' קד) דלפי מנהגינו שאומרים אין כאלהינו פיטום הקטורת קודם עלינו אין לריך לומר הך אגדה דרבי אלעזר דהלא אומרים קדיש אחר עלינו דדוקא למנהג הקדמונים שהיו אומרים אחר עלינו אין כאלהינו וכו' היו מסיימין בהך אגדה דלמר רבי אלעזר כדי לומר אחריה קדיש:

השבת מזמור שיר לעתיד לבוא ליום שכולו שבת ומנוחה וחיי העולם הבא יב. אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וכו'. ואומר קדיש יג עד עושה שלום.

(n) וכן בערב לאחר שיגמרו תפילת ערבית נוהגין לומר פיטום הקטורת אבל לא השיר יד ולמה אומרים פיטום הקטורת בבוקר ובערב והשיר בבוקר בלבד. לפי שזה מצותו בבוקר ובערב (ט) וזה לא היתה מצותו אלא בבוקר: L

אבל ציוס השבת וציוס המועד שמאחרים ללאת וכבר התפללו כולם אין אומרים אותו כלל וזה נראה לי שהוא המנהג היפה. אבל צארו"ן וצארכך הוא אומרים אותו לעולם בין בערבית בין בשחרית בין בחול בין בשבת ובמסכת סופרים כתוב שהתקינו חכמים לחזנים לאמרו בין גאולה לתפילה כדי להוילא אותם שלא שמעו ואנשי מערב ומזרח נהגו לאמרו לאחר תפילת י"ח טו ובספר המנהג (תפלה סי' כו) כתוב שאין להפסיק לאמרו בין גאולה לתפילה אלא בתפילת ערבית ואחרי שמנהג זה נזכר במסכת סופרים אין צנו כח למחות צמי שאומר אותו אף אם נראה שהמנהג האחר יפה ממנו

ומכל מקום כיון שכבר בא חכם ותיקן אין לעוות את אשר תקנו. וללאת ידי כולם נראה לי שיעשו בדרך זה שצמות החול וצילוי צמות וימים טובים ישונו למנהגם הקדום לומר ברכו באשר יש שם לעולם קלמ אנשים שלא שמעוהו אבל ציוס שבת ויום טוב שכבר התפללו כולם בשעה שיוצאים מבית הכנסת יהיו דברי המתקן קיימים כי באמת נראה לי כי האומר אז הוא עושה ע"כ:

פרישה

(n) וכן בערב וכו' נוהגין לומר פיטום הקטורת. כפול לקמן צמינן רל"ז: (ט) וזה לא היתה מצותו אלא בבוקר. ולריך עיון דלמיא נר"ה דף ל' ע"ב והביאוהו בפרק קמא דפ"ה סוף דף ד' דמתן בראשונה היו מקנלין עדות החודש כל היום כולו פעם אחת נשטו העדים לבוא ונתקלקלו הלויס בשיר התקינו וכו' ופירשו רש"י ותוס' שם (נר"ה ופ"ה) בשיר תמיד של בין הערבים שאמרו צו שיר של חול שהיו ספורים שלא יבואו עוד והיום חול וכשצאו נמצא שהוא קודש ובשל שחר אין טעות דתמיד של שחר אפילו הוקדש החודש קודם הקרבנו שיר של חול היו אומרים לפי שצרכו השנים אין העדים ממחרין לבוא כל כך עכ"ל הרי לפניך שגם בתמיד של בין הערבים היו אומרים השיר כמו בתמיד של שחר (ועיין מ"ש בסידור טז) שלי לישב קלמ וטעם סידור השיר אחר פיטום הקטורת אף על פי שאין שם מקומו כי לא היו אומרים שיר כי אם על היין וכמו שכתבו החוספות נר"ה דף ל' ע"ב נד"ה ונתקלקלו הלויס בשיר ע"ש): ואיין לומר ששיר אחר היו אומרים לתמיד של בין הערבים ואותו אין אנו אומרים אלא זה שהתקן נגד מעשה בראשית כמו שמפורש שם נר"ה דף ל"א ע"א דאם כן היה לגמרא לגלות לנו השיר שהיו אומרים בכל ערב לתמיד של בין הערבים כמו שמונה והולך שם כל השירים שהיו אומרים כל ימי השבוע ושהיו אומרים בשחרית ומוסף ומנחה של שבת ומנחה של ראש חודש ומנחה של ראש השנה וגם המיימוני בסוף פרק ו' דהלכות תמידין ומוספין (ה"ט) מונה והולך כל השירים שמונה שם בפרק בתרא דר"ה ושם (ה"א) אחר שכתב כל הפרק של תמיד מוסף וכתב ז"ל וכסדר שעושין בכל יום צוקר כן עושין בין הערבים חוץ ממרומת הדשן וכו' ומדכתב כך היו עושין בערב וגם כתב חוץ וכו' ולא כתב גם כן חוץ מהשיר שלא היו אומרים בערב שמע מינה ששיר זה שאומרים בשחרית היו אומרים גם כן לתמיד של בין הערבים: ואף על פי שאימא שם נר"ה שאם חל ראש השנה להיות זה' בשבת לא היו אומרים בשחרית הרנינו מפני שחוזר וכופל אותו הפרק משמע דאין כופלין שירה ציוס אחד נלע"ד דלא דמי דדוקא בשחרית ומוסף אין כופלין אבל לתמיד

של שחר וערבית שם תמיד לשינון שזה וכאלו לא אמרו אלא פעם אחת ואף על גב שכתב בסדר עולם (רנה) פרק י"ד וכתב הכל צו (סי' ד) ששחרית היו אומרים יהודו ליי קראו בשמו עד אל תגעו במשיחי וגו' וצין הערבים היו אומרים שירו ליי כל הארץ וכו' הא משנתנו נצדו שלא היו אומרים זה אלא כל מ"ג שנים שהיה הארון עומד בגבעון עד שהביאו שלמה לבית עולמים עכ"ל: שוב מלאמי צפ"ב דר"ה דף ל' ע"ב נד"ה ונתקלקלו הלויס בשיר דכתבו החוספות ז"ל ומיהו יש לתמוה היאך נתקלקלו בשיר והלא בשעת נסכים היה השיר כדאמרינן בכל דוכתי דאין אומרים שירה אלא על היין ואימא בפרק שני דערבין (יג) דיכול להמתין מלהביא נסכים עד הלילה או למחר ויש לומר דלכתחלה יש להביא נסכים עם הוצא דאי מביא צלילה אין יכול לומר שירה דאין שירה צלילה גם אם מביא למחר מיבעיא לן התם אם טעוין שירה וכו' ע"ש וכתבתי זה ללמוד ממנו דהשיר שהלויס היו אומרים וכו' שהוא מסודר אחר פיטום הקטורת וכמו שכתב גם כן הטור אין שם מקומו דלא היו אומרים אותו על הקטורת אלא על נסכי התמיד כי אין אומרים שום שירה כי אם על היין וכמוצא שם נר"ה שעל תמיד של שחר ושל בין הערבים היו אומרים אותו: מיהו נלע"ד לומר טעם למה מסודר בכל הקידורים אחר פיטום הקטורת גם הטור כתב כן מפני שכתב המערכה (יומא ג.) מסודר סדר עבודה דבית המקדש זה לשונו קטורת קודמת לאצרים ואצרים למנחה ומנחה לחציתין וחציתין לנסכים וכו' שמע מינה שהקטורת היתה נקטרת בכל יום שחרית קודם לנסכים ועל הנסכים היו אומרים השיר כמ"ש לעיל ומשום הכי אחר שאמרנו פיטום הקטורת מקרינן אנו אחר כך השיר שהלויס היו אומרים על הנסכים: גם יש ללמוד קלמ טעם מזה שכתבתי למה אין אומרים השירה בערב כי מאחר שאומרים פיטום הקטורת אחר תפילת ערבית כמו שכתב הטור חו אין לומר שירה דהא כבר כתבתי דאין שירה צלילה ואפשר שזה שכתב רבינו שזה היה מזונו צוקר ובערב וזה לא היה מזונו אלא צוקר רצונו לומר ולא בערב כלומר צלילה וזה שכתב נמי רבינו בסוף סימן רל"ז שלא היו אומרים אותו נמקדש בערב ונראה שרצונו

דרישה

שם שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן. בחמישי היו אומרים הרנינו וגו' על שם שברא עופות ודגים לשבח לשמו. בששי היו אומרים יי מלך גאות לבש על שם שגמר מלאכתו ומלך עליהן. בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת וכו' עכ"ל הגמרא ופירש רש"י ליי הארץ ומלוואה וגו' כל המזמור היו אומרים: שקנה. שמים וארץ: וכן בכל הפסוקים שמביא שהיו אומרים בכל יום ויום כולן ראשי מזמורים הם: והקנה. חבל ליושבי בה כלומר קנה כדי להקנות: ושליט בעולמו. יחידי שלא נבראו המלאכים עד יום שני: שחילק מעשיו. הבריל הרקיע בין עליונים לתחתונים וישב במרום [דיוגמת] שכנו [בעירן] והו קדשו: שגילה ארץ. מקום מצב ערתו שנאמר ותראה היבשה וכו': (ורשב"ם) [ורמב"ם] פירש בשילהי תמיד ז"ל ובשלישי שבו נראית הארץ שעליה יהיה הדין והדיינין אומר אלהים נצב בעדת אל עכ"ל: שברא החמה. כי

המאורות בדי' נבראו: שברא עופות ודגים לשבח לשמו. כשאדם רואה עופות ודגים והוא הדין שאר בעלי חיים משונים זה מזה נותן שבח למי שבראם: ליום שכולו שבת. שעתיד העולם להיות חרב (ואין) [ואין] אדם וכל המלאכות שובתות על אותו יום אומר שיר של שבת עכ"ל רש"י: ורמב"ם פירש (פיהמ"ש סוף תמיד) גם כן ובו"ו שבו נשלם מעשה בראשית ונברא אדם גם כן שמביין גדולת הבורא יתעלה אומר יי מלך גאות וגו' עכ"ל. והכוונה גם כן שאטור לאדם שיתגאה אף ששליט על כל בעלי חיים כי יי מלך גאות לבש ואסור להתלבש בלבושו. וברוקח איתא וז"ל בשבת היו אומרים שיר ליום השבת על שם ששבת ממלאכתו בשבת והוא אות דדוגמא לעתיד באלף הז' שאין בו לא שום דבר כי אם מנוחה לצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשם ושמתח עולם על ראשם וכו' עכ"ל:

הגהות והערות

יב) כ"ה בדפוס פייבי די שאקו דפ"ר ב"י וב"ח. ובדפוס ספרדי ובכתי"י "לעולם שכולו שבת ומנוחה לחיי העולם הבא". ובדפוס שלוניקי "מזמור שיר ליום השבת כלומר לעתיד לבא ליום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולם הבא": יג) בדפוס פייבי די שאקו "עד עושה שלום" ליתא, ועיין פרישה לעיל סי' קלב ס"ק ד: יד) בדפוס מנטובה ספרדי ושלוניקי ובכתי"י נוסף כאן "מה טעם שזכר למקדש אומר אליו" וכ"ה בסדר רב עמרם סי' טו: טו) בדפוסים אחרונים הוסיפו "וכן נהגו באשכנז" ובדפ"ר ליתא וכן ליתא בתשובת הריב"ש: טז) בכתי"י הנוסח "בכרך שלי" והיינו בכרך חדושי תורה שלו:

בית יוסף אורח חיים רלז - רלט הלכות הלילה והעונה בית חדש תיג

ומה שאמר ואני כתבתי למעלה שאין להפסיק אלא במה שתקנו הראשונים. נסמין שקודם זה ואני כתבתי שם (סוד"ה ומה שנהגים) שאפשר דאין לזהר מלהפסיק אלא דברים שאין מענין תפלה אבל נרכו כיון שהוא מענין התפלה שפיר דמי:

ר"ח א ובענין לימוד הלילה יותר ויותר מבשר יום בני הזהר כמו שאמרו חכמים ז"ל אין רינה של תורה אלא בלילה (ויקרא יב א) אין רינה של תורה אלא בלילה (ב) ר"ח ב פ"ט רמזי דינים המחודשים המבוארים בזה הסימן [א] אין אוכלים ולא שותים ולא מדברים אחר קריאת שמע שלפני מטתו: א וכשירצה לישן יקרא קריאת שמע דאמר רבי יהושע בן לוי אף על פי שקרא

ב שביל בני אדם שכאו בין הפרקים ולא שמעו ברכו. ונותן טעם לדבריו כיון שבלאו הכי מפסיקין בפסוקים אין חוששין להפסיק. (ה) ואני כתבתי למעלה שאין להפסיק אלא במה שתקנו הראשונים. וכתב עוד שבערב אחר שגומרין תפלת ערבית נוהגין לומר פיטום הקטורת שאומרים אותו זכר למקדש וקטורת היה גם בערב. (י) אבל השיר שהיו אומרים במקדש אין לומר בערב שלא היו אומרים אותו במקדש בערב. (י) וכתב עוד על שם רב שר שלום גאון שמותר ליפול על אפים ולבקש רחמים אחר תפלת ערבית אפילו בצבור וכן המנהג בבית רבינו שבבבל [ד] שנופלין על פניהם בערבית (ב) (ב) חוץ מערב שבת:

ר"ח א ובענין לימוד הלילה יותר ויותר מבשר יום בני הזהר כמו שאמרו חכמים ז"ל אין רינה של תורה אלא בלילה (ויקרא יב א) אין רינה של תורה אלא בלילה (ב) ר"ח ב פ"ט רמזי דינים המחודשים המבוארים בזה הסימן [א] אין אוכלים ולא שותים ולא מדברים אחר קריאת שמע שלפני מטתו: א וכשירצה לישן יקרא קריאת שמע דאמר רבי יהושע בן לוי אף על פי שקרא

סימן רלח

פ"ט רמזי דינים המבוארים בזה הסימן [א] צריך לזהר בלימוד הלילה יותר מבשר יום:

א (ב) ובענין לימוד הלילה יותר ויותר מבשר יום בני הזהר כמו שאמרו חכמים ז"ל אין רינה של תורה אלא בלילה שנאמר (איכה ב יט) קומי רני בלילה. גרסינן בעירובין בפרק הדר (ס"ה). אמר ריש לקיש לא איברי ליליא אלא לגירסא וגרסינן בפרק עושין פסין (שם יח): אמר רבי ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה אינו חרב הילכך כיון ששעות הלילה נוחין ורצויין ללמוד המבטלן ענשו מרובה: ב כל שכן שאם יארע לאדם מקרה שלא השלים חוקו בלימוד היום שישלימנו מיד בו בלילה ולא ידחהו כלל כדאיתא בפרק הדר (שם) רב אחא בר יעקב זיף ביממא ופרע בליליא פירוש היה לו חוק קבוע ללמוד כך וכך ליום ופעמים שהיה טרוד ביום ולא היה יכול להשלימו והיה משלימו מיד בלילה:

הלכות הלילה והעונה

סימן רלח

פ"ט רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א] מצוה לקרות קריאת שמע על מטתו ואם די בפרשה ראשונה: נוסח ברכת המפיל חבלי שינה: פסוקים שאומר סמוך למטתו והשכיבנו: [ב] היאך יפשוט חלוקו ויהיה בצניעות:

א (ב) וכשירצה לישן יקרא קריאת שמע דאמר רבי יהושע בן לוי אף על פי שקרא קריאת שמע בבית הכנסת דרכי משה

אומרים תפלה בחתימות ברכות וכתב שם דכן כתב רש"י בספר הפרדס אמנם מנהגינו לאמרו וכן משמע שם מדברי הרמב"ם אך צריך עיון בהג"ה שם: (ב) והמנהג אינו כן וכן כתב האגור (סי' שלב) ויש בו טעם על פי הקבלה:

פרישה

שאל התפלל פעם אחת קיבלה עליו מונה אם התפלל נקי הוא ואין שלום ליצור מולאו ואם אינו נקי ולא התפלל פעור הוא עכ"ל: (ה) ואני כתבתי למעלה שאין להפסיק אלא במה שתקנו הראשונים. כמנ הדם יוסף ואני כתבתי שם שאפשר דאין לזהר מלהפסיק אלא דברים שאין מענין תפלה אבל נרכו כיון שהוא מענין תפלה שפיר דמי. ח"ל מורי (מהש"ל נבאורי לטור) כיון שכמו הטור דאין להפסיק על כן נראה נענין אומן הפסוקים שרגילין לומר בשעת הקדיש ועשה יגדל נא כח"י וגו' (נמנדי ר"ח) ושאר הפסוקים שאין לאמרם בתפלת ערבית לפי שאין לנו להפסיק אלא במה שקבעו חכמים: (ו) אבל השיר שהיו אומרים במקדש אין צורך בערב. עיין לעיל מ"ש סימן קל"ג (אח"ט): (ז) שמותר ליפול על אפים וכו' אחר תפלת ערבית. ומ"א (ס"ה) כתב שאין ליפול: (ח) חוץ מערב

חדושי הגהות

ר"ח [ב] במדרש רנה שיר השירים (ה) על פסוק קוולמוי תלפליס א- והבאו הרמב"ם פ"ג מהל' תלמוד תורה כ"ל לענ"ד:

הגהות והערות

תפלות כל השנה ובאבודרהם סדר תפלת ערבית (עמ' קמב). ועוד נוסחאות אחרות בחתימת הברכה בסדר רב סעדיה גאון ובספר הפרדס הל' תפלות לרבינו שלמה עמ' רש: [ג] עיין בטור סי' קלג ובב"י שם ד"ה כתב בארנות חיים ובהגהות והערות שם אות יא ובפרישה אות ט: [ד] כ"ה ברוב דפו"ר וכתה"י ובסדר רב עמרם. וכונתו לבית מדרשו של הגאון ראש הישיבה בבבל. ובדפוס פייבי וכת"י ג' "בבית רבינו שבכל ערב נופלין על פניהם בערבית", ובדפוסים ב"י וב"ח "וכן המנהג בבבל": [א] שם הנוסח "אין גרנה של תורה (פי' אסיפתה וקומתה) אלא בלילה" אבל בויק"ר (יט, א) ובשמ"ר (מו, ה) אין רינה של תורה אלא בלילה. ובדפוסים שלפנינו הוכנס קטע זה מחדושי הגהות לחוך דברי הב"י:

מחזיקין אותם ליתומים כדאי הם כל הפוסקים נגד הרא"ש להוציא מידם ואין בזה שום בית מיחוש כלל ועיקר. זהו הנלע"ד וחתמתי שמי:

שאלה קלח

ל' לישב מ"ש בטור א"ח סימן קל"ג שהשיר לא היה מצותו אלא בבקר וכן כתב שם ב"י שכן כתב באורחות חיים וז"ל בא"ח במנחה לא ראיתי מי שאומר השירים והטעם שלא היתה מצותו אלא בבקר. וקשה שהרי משנה שלמה שנינו פרק בתרא דר"ה (דף ל'): פעם אחת נתקלקלו הלויים בשיר וכו' והוא על שיר שבערב וכן בגמרא נראה שהיו אומרים אותו בערב:

תשובה

פרק בתרא דר"ה (ל'): עלה דתנן קלקלו הלויים בשיר בעי בגמרא מאי קלקלו הלויים בשיר הכא חרגימו שלא אמרו שירה כל עיקר ר' זירא אמר שאמרו של חול עם תמיד של בין הערבים מתיב רב אחא בר הונא תמיד של ר"ה כו' עד אא"ב כל היכא דמסתפקא אמרינן שירה דחול היינו דקאמר אומרו וכופלו אלא אי אמרת לא אמור כלל מאי אומרו וכופלו שאני התם דשירה דיומיה היא ופרש"י וז"ל דשירה דיומיה היא דלעולם כל היכא דמסתפקא מילתא כגון במנחה דאי היום קדש לא שייך למימר דחול ואי הוא חול לא שייך למימר קדש לא אמרו כלל והכא היינו טעמא דאמרו שירה דחול בחמישי בשבת דשירה דיומיה היא שיר הראוי ליאמר היום הוא ואפילו בר"ה נאמרת שירת החול ע"כ. הרי דאסיקו בגמרא לדעת האומרים בבבל דהיכא דאיכא ספיא במנחה לא אמרינן שירה כלל וקשה דהא סתם מתניתין ר' מאיר ואיהו סבר כברייתא בערכין (יא.) דשיר מעכב את הקרבן ואם כן היכי אפשר לומר שיקריבו הקרבן בלא שיר כלל אלא ודאי דשאינו לן בין בקר לערב דבבקר מעכב ובערב לא מעכב ומשום הכי אפשר דכתב הטור ואורחות חיים דמצות השיר בבקר משום דבערב אינו מעכב את הקרבן. זהו הנלע"ד וחתמתי שמי:

שאלה קלט

מעשה שהיה בעירנו זאת צפת שמנהג פשוט בקהלות שמשלש לשלש שנים מעריכין כל איש ואיש ממונו בשביל המסים לפי אומדן דעת המעריכין ואם איזה מהגעריכין מערער נשבע על מה שיש לו ומשלם על שבועתו ויהי היום וראובן שהיה אחד מסוחרי העיר לא נמצא בעיר כי איש וביתו היו בארם צובה וזה שנתים שיצא הוא מעיר זו לתוגרמא ושם ובצובה היו כל סחורותיו מקודם ללכת אשתו לצובה להיות עמו ובשומעו שם מה שהעריכוהו יותר על מה שהיה פורע תחלה קרוב אל הכפל צעק וקבץ ב"ד של

העיר ונשבע בפניהם בכל תוקף מספיק אל תקוני השבועות ושלא רץ אל עירנו צפת, מה עשו ממוני הקהלות כפו את בני קהלו שבצפת לפרוע בעדו באומרם שיש תקנה בעיר שהמסרב לפרוע מה שהוא חייב בעד המס שיטלו מהקהל והם יגבו אחר כך ממנו והם צווחו ככרוכיא שלא היתה התקנה אלא על מי שמחוייב בדין, אך זה פטור מכל מה שתובעים יותר על מה שנשבע ולית דאשגח בהו ונטלו כחצי העודף על מה שנשבע בחזקה ע"י האומות ממונות הקדש של עניים שבידם ובין כך ובין כך נפטר ראובן בצובה והניח יתומים קטנים ושלחו הקהלות לגבות מהיתומים כל סך העודף באומרם שכיון שלא נשבע אביהם בצפת שמוציאין מיתומיו אלא שב"ד טל צובה עיכב וכתב שכיון שנשבע שם כבר נפטר נשאר הדין עתה בין ממוני הקהלות ובין קהל ראובן שהקהל רוצים לנכות מה שלקחו מהם יותר על המגיע לו לפי הסך שנשבע בצובה ממה שחייבים הקהל לקהלות משאר מסים והקהלות תובעים השאר שלא פרעו כל המגיע לראובן על פי העריכה וטענת הקהלות שאע"פ שאין תקנה בעיר שלא תעלה לו שבועתו לנשבע חוץ מהעיר הוא מנהג ואחר הדרישה איך היה מנהג זה לא נמצא בעולם מי שאירע לו כך אלא שמצאו כי איש אחד היה בדמשק ושלא לומר שהיה רוצה לישבע שם והגוימו עליו לומר שלא תעלה לו שבועתו שם ובא לצפת ונשבע ואומרים כי מעשה זה שהיה, מספיק ליקרא מנהג לפסול כל שבועה שישבע בעל דין לענין המס בעיר אחרת והקהל ואפטרופסי היתומים אומרים שכיון שנשבע נשבע גם טוענין הקהל שאין קהל פורע בעד יחיד אלא כשהיחיד חייב בדין אבל כשאינו חייב למה יטלו מהקהל:

תשובה

הנה רבינו ירוחם כתב בנתיב ג' חלק ד' וז"ל תובע יכול לכוף נתבע שנתחייב לו שבועה שישבע לו במקומו שידעין הדבר ויתבייש מבני העיר דוקא בשדרים באותו העיר שניהם והלכו לדון במקום אחר אבל בענין אחר אינו יכול לכופו וכן כתב הרא"ש שאין כופה אותו שישבע במקומו אלא כששניהם דרים בעיר אחד והרמב"ן והרשב"א כתבו שאפילו אין דרים בעיר אחד יכול לכופו משביע שישבע לו בעירו וכן נראה סברת הרא"ף וז"ל דוקא כשהיה העסק בעירו של משביע או יתבייש מבני העיר עכ"ל. והנה מכאן מצאו און להם המסייעין אל הקהלות שאמרו כי יחיד הוא הרא"ש לגבי הרמב"ן והרשב"א והרא"ף אבל לא היא דהא נאמן הרשב"א על עצמו שכתוב בתשובות הרשב"א (ח"ג סי' ש"ז) וז"ל מי שנתחייב שבועה לחברו והשביעו אחד * מהבירורין ושליח בית דין שלא בפני חברו אם נשבע

(*) בד"ק הניסוח כאן: והשביעו אחד מחברו דין ושליח וכו'.

ואיהו סבר בברייתא פ"ב דערכין דף י"א ע"א
 דהשיר מעכב את הקרבן, ואם כן היכי אפשר
 לומר שיקריבו הקרבן בלא שיר כלל. אלא
 ודאי דשאני בין בקר לערב, דבבקר מעכב
 ובערב לא מעכב, ומש"ה אפשר דכתבו הטור
 ואו"ח דמצות השיר בבקר משום דבערב אינו
 מעכב את הקרבן, עכ"ל. ולע"ד יראה דיש
 לגמגם על תירוץ זה, חדא דנראה דלית הלכתא
 כר"מ דאמר דהשיר מעכב את הקרבן אלא
 כחכמים דפליגי עליה^(י). ואיכרא דלא מצאתי
 פסק זה בהרמב"ם לא בפ"ג דכלי מקדש ולא
 בפ"ו דתמידין כי שם מדבר בדיני השיר, ולא
 הזכיר דין זה אם השיר מעכב הקרבן או לא.
 אבל מצאתי מאי דתנן רפ"ב דתמורה דקרבנות
 ציבור חייבים באחריות נסכיהם משקרב הזבח,
 ופרש"י משקרב הזבח, שאם קרב הזבח בזמנו
 ולא קרבו נסכים עמו חייב להקריבם אפילו
 מכאן עד י' ימים. וכן פ"י הרמב"ם בפירושו
 המשנה, וכ"כ פ"א דמעשה הקרבנות דין ז',
 יע"ש. ואמרינן פ"ב דערכין דף י"ב ע"א,
 איבעיא להו נסכים הבאים בפני עצמן טעונים
 שירה וכו', ופירש"י כגון שהביאו היום קרבן
 ציבור ולא הביאו נסכים עמו והביאום למחר,
 ע"כ. ובעיא זו לא אפשריטא ופסקה הרמב"ם
 פ"ג דכלי מקדש [ה"ב] לקולא וז"ל, וכן נסכים
 הבאים בפני עצמם וכו'. אלמא מוכח מכל זה
 דהלכתא דשיר אינו מעכב את הקרבן אלא הוא
 מצוה בעלמא, וכשם שמצוה לאומרו בתמיד
 של שחר כך בשל בין הערבים, ובכולהו אינו
 מעכב.

והקריבו עולה אחת על תנאי ולא אמרו עליה
 שירה, והתנו דאם יבואו עדים תהיה אותה
 עולה נדבה ועולת נדבת צבור אינה טעונה
 שירה, ואח"כ יקריבו מוסף ואח"כ תמיד
 ויאמרו השיר כדינו, ואם לא יבואו עדים תהיה
 אותה עולה בעד תמיד של בין הערבים
 ויאמרו שירת התמיד בסוף היום, ובעוד שהיו
 ממתנינים עבר היום ולא באו עדים ולא
 הספיקו לומר שירה ונשאר אותה עולה
 שהקריבו בעד תמיד של בין הערבים והקלקול
 היה שלא אמרו עליו שירה, וטעם סיבת
 הקלקול שלא אמרו שירה היינו מפני שלא
 ידעו מה יעשו בעבור המוספין כדכתב
 הרמב"ם. ושוב ראיתי בלחם משנה דכתב
 קרוב לזה יע"ש. ובס' ע"ח של מו"ח תירץ
 בענין אחר דברי הרמב"ם:

גמרא מאי קלקול כו' ר' זירא אמר
 שאמרו שיר של חול עם תמיד של
 בין הערבים. ומהכא משמע דהשיר שהיו
 הלויים אומרים במקדש היו אומרים אותו בין
 בתמיד של שחר בין בתמיד של בין הערבים.
 ובכן יש לתמוה על מ"ש הטור א"ח ס"ס קל"ג
 וז"ל, וכן בערב לאָחר שיגמרו תפלת ערבית
 נוהגים לומר פטום הקטורת אבל לא השיר
 וכו'. גם מרן הב"י כתב שם וז"ל, כתוב בא"ח
 במנחה לא ראיתי מי שאומר השירים וכו' וכ"כ
 מור"ם סי' קל"ב [סוּסע"י ב]. וראיתי בתשובת
 הר"ם אלשיך סי' קל"ח דעמד בקושיא זו.
 ותירץ במאי דתירץ בגמרא לקמן בסוף
 הסוגיא, שאני התם דשירה דיומיה היא,
 ופרש"י, דלעולם כל היכא דמסתפקא מלתא
 כגון במנחה אם היום קודש או חול לא אמרינן
 כלל וכו'. הרי דאסיקו בגמרא לדעת האומר
 בבבל דהיכא דאיכא ספקא במנחה לא אמרינן
 שירה כלל, וקשה דהא סתם מתני רבי מאיר

→ **דעוד יש לגמגם על תירוץ מהר"ם אלשיך**
 זלה"ה, דלשון הטור סי' קל"ג דכתב
 דשיר לא היה מצותו אלא בבקר, נדחק לפרש
 דר"ל לעכובא, ובערב היו אומרים אותו למצוה
 בעלמא, מ"מ אחתי תקשי לן מ"ש הטור א"ח

(כד) כשפ"א (ד"ה שלא) תמה דהא גם ר"מ ס"ל דהנסכים והשיר אין מעכבין הקרבן כמ"ש התוס' (ערכין י"א ע"א
 ד"ה השיר) רק ס"ל דהשיר מעכב הנסכים.

היו יכולין לעשות בלי קלקול, דהיינו שהיו
 מקריבין עולה א' על תנאי, והיו מתנין דאם היו
 באים עדים עולה זו תהיה נדבה ועולת נדבה
 אין אומרים שירה^(ג) כדאייתא פ"ב דערכין
 [י"א:]: ופסקה הרמב"ם פ"ז דתמידין דין ח',
 וכ"כ תוספות דין סוף דיבור זה, נאח"כ היו
 יכולין להקריב המוספין ואח"כ התמיד, ואם לא
 היו באים עדים אז אותה עולה תהיה תמיד של
 בין הערביים וישוררו על נסכיה סמוך לבין
 השמשות שיר התמיד של בין הערביים, אלא
 ודאי נראה לדכתחלה אין יכולין לעשות כן.

כתבו עוד וי"ל כו' ודחי עשה דהשלמה.
 כלומר דעשה דהשלמה הוא עשה
 דיחיד והוא מוטל על הכהן דלא יקריב אחר
 תמיד של בין הערבים.

כתבו עוד ובפ' שלוח הקן כו'. כלומר דס"ד
 דהו"א דעשה דמצורע דוחה לעשה
 דשלוח דקיל, אבל לפי האמת לא דחי משום
 דאמר רחמנא שלח תשלח אפילו לרבר מצוה.
 וכ"כ התוס' פסחים פרק תמיד נשחט דף ג"ט
 ע"א [ד"ה אתין יע"ש]. ומסקנא דמלתא דהעלו
 התוס' [כאן] דהקלקול לא היה אלא בשיר אבל
 בעבור המוסף לא היה קלקול דהיו יכולים
 להקריבו אחר תמיד של בין הערביים.

ויש מקום עיון בדברי הרמב"ם פ"ג דקידוש
 החודש [ה"ה] וז"ל, בראשונה וכו'
 ונתקלקלו במקדש ולא ידעו מה יעשו וכו'.
 וחכמי לב יתמהו דמתני' קאמרה דנתקלקלו
 הלויים בשיר והוא אומר דנתקלקלו דלא ידעו
 מה יעשו. ויראה לי דהרמב"ם סובר דמ"ש
 במשנה נתקלקלו הלויים בשיר, היינו למ"ד
 שלא אמרו שירה כל עיקר. וכן פירש בפ"י
 המשנה והטעם שלא אמרו שירה כל עיקר,
 היינו מפני שלא ידעו מה יעשו כו', ולכן עשו

שנזרק דמן קודם תמיד של בין הערבים
 שהקרבן אינה אלא גמר מלאכה בלבד, מאחר
 שכבר התחילו בזריקת דמן קודם תמיד של בין
 הערבים. אבל בשוחט אחר תמיד של בין
 הערבים אינו יכול להקטיר החלבים והאברים
 משום דכתיב והקריב עליה חלבי השלמים עליה
 השלם כו', כלומר על עולת הבקר השלם כל
 הקרבנות כולם ולא אחר תמיד של בין הערבים.
 אמנם שחיטה יכול לעשות אחר תמיד של בין
 הערבים ואין איסור אלא בהקטרה. ויש להביא
 ראיה לזה ממ"ש בפרק תמיד נשחט פסחים דף
 ג"ט ע"א א"ר חסדא הכא בחטאת העוף עסקינן
 שאין למזבח אלא דמה יע"ש:

כתבו עוד התוספות הניחא למ"ד כו'. אבל
 למ"ד מועלת מאי איכא למימר
 עכ"ל. וקשה דמאי קשיא ליה למ"ד מועלת
 והלא בזבחים כפ' מזבח מקדש דף פ"ז אמרינן
 דלנו בראשו של מזבח הולך ומקטיר לעולם,
 ופולוגתא דאמוראי אינו אלא היכא דירדו, דרבה
 אמר יעלו ורבא אמר לא יעלו, וא"כ שפיר היו
 יכולין לשחוט המוספין אחר תמיד (של מזבח)
 [של בין הערביים] ומעלין האברים בראשו של
 מזבח ומקטירין האברים למחר והכהנים זריזים
 ולא יניחום דירדו. וגם זריזים הם שלא ישכחו
 להקטירם כלילה, כדאייתא פרק תמיד נשחט דף
 ג"ט ע"ב, יע"ש:

כתבו עוד התוספות וכ"ת דהקריבו כבש
על תנאי כו'. זה הקלקול לא היה
 בתמיד אלא במוסף ר"ח כו' אם לא היה קושיא
 על דרך זה רק מה שהקשו התוספות היה קל
 לתרצו, דמאי דנקט שאמרו שירה של חול עם
 תמיד של בין הערבים, היינו מפני שהיו סבורים
 שלא יבואו עדים והיו סבורים דאותו קרבן היה
 תמיד. אמנם מאי דקשיא לן על דרך זה הוא,
 דאם איתא דיכולין להקריב לכתחלה על תנאי

(ג) בערוך לנר תמה האיך יועיל התנאי שאם יבואו עדים יהיה עולת נדבה, הא אם יבואו עדים יתקדש היום והיו
 יו"ט ואין עולת נדבה קריבה ביו"ט.

סי' רל"ז בשם ר"ע ז"ל, בערב אחר שגומרים וכו'. הרי דהכא כתב שלא היו אומרים אותו במקדש בערב.

← ולכן יראה לי דלעולם הלכתא כרבנן דהשיר אינו מעכב הקרבן השיר הוא למצוה בין בבקר בין בערב, וכיון דאינו לעיכובא לפיכך לא היו אומרים שירה בתמיד של בין הערבים כשהיו מסתפקים אם היום ר"ח, אבל בבקר לעולם היו אומרים שיר של חול, אע"ג דהיו מסתפקים שמא היום ר"ח, משום דכרוב השנים לא היו באים עדים רק אחר תמיד של שחר כמו שנתבאר בסוגיא דידן. ונמצא לפי זה דשיר של תמיד של שחר לעולם היה נאמר במקדש ובשום פעם לא היה נפסק. אבל בשיר תמיד של בין הערבים לפעמים היה נפסק ולא היו אומרים אותו, דהיינו בתמיד של בין הערבים דראש חודש כשלא באו עדים, דלפי שהיו מסתפקים אם יאמרו שיר של חול או של ר"ח לא היו אומרים כל עיקר, ואנו עושים עתה זכר למקדש לומר השיר בשחרית, לפי שבמקדש לעולם לא היה פוסק שיר בשחרית, אבל בשיר של בין הערבים אין אנו אומרים שיר זכר למקדש דכיון דלפעמים לא היו אומרים במקדש בין הערביים לפיכך גם אנו אין אומרים אותו כל עיקר בשום יום בין הערבים. ואפשר דזהו מ"ש הטור ואורחות חיים ורבינו עמרם דבמקדש לא היו אומרים אותו בין הערבים, כלומר דלפעמים לא היו אומרים אותו לכן גם אנו אין אומרים אותו כל עיקר, כנ"ל. ובס' באר שבע בחודשיו על מס' תמיד דף ל"ט עמד שם עוד בקושיא זו על הטור. ותירץ, דכוונתו דלא היו אומרים השיר בלילה כדאמרין פ"ב דערכין [י"א]. דאין אומרים שירה בלילה יע"ש. ודבריו אינם נראים לע"ד דהרי הטור סי' קל"ג כתב דהשיר לא היה מצותו אלא בבקר, ולפי דבריו הול"ל לא היה מצותו אלא ביום. ותו דלפי דבריו הטור ס"ל דגם במנחה צריכים אנו לומר השיר והטור סי' רל"ד כתב סדר תפלת המנחה

ולא הזכיר דצריך לומר השיר, וכן מנהג העולם דאין אומרים שיר במנחה. ומיהו לשון הטור דסי' קל"ג וסי' רל"ז מגומגם, דכתב דאחר תפלת ערבית נוהגים לומר פטום הקטורת דהקטורת במקדש היה גם בערב, והא ליתא דהקטורת אינה אלא ביום עם מבוא השמש, וכמ"ש הרמב"ם פ"ד דמעשה הקרבנות [ה"ד]. וי"ל דכיון דהיו מקטירים אותו בין הערבים עם מבוא השמש היה (מתאכל) [מתעכל] והולך כל הלילה כאיברי עולה כמ"ש הרמב"ם שם, הלכך שפיר שייך לומר שמצותו גם בערב. ולפיכך נהגו לומר פטום הקטורת אחר ערבית. וכן תירץ בס' באר שבע. אך תימה דטפי היה להו למימר הקטורת במנחה ולא אחר ערבית ולפי דברי הטור דסי' רל"ד משמע דלא היו אומרים פטום הקטורת במנחה ובערבית היו אומרים אותו, כמ"ש סי' קל"ג וסי' רל"ז. ואפשר דמשום דהעם טרודים כמלאכתם לא נהגו לאומרו במנחה והיו אומרים אותו בערבית וזכר למקדש כיון דהקטורת מצותו בבקר וגם בין הערבים ושייך לומר הקטורת בערבית. אע"ג דאין מקטירין במקדש בלילה, מ"מ כיון דמקטירין סמוך למבוא השמש, ועיקר עיכולו במזבח היה בלילה לפיכך שפיר שייך לומר הקטורת בערבית. וכ"ת אע"ג דאין אומרים שירה במקדש בלילה אלא (בי"ט) [ביום] מ"מ אם התחילו מבע"י לשורר מסתמא גומרין בלילה, וא"כ למה לא נהגו לומר השיר בערבית דהו"ל השיר דומיא דקטורת, לזה השיב הטור, דהקטורת מצותו בערב ובבקר ולעולם לא היה פוסק לפיכך אומר פטום הקטורת בערבית אבל השיר לא היה לעולם במקדש אלא בבקר, לפיכך גם אנו אומרים אותו בבקר, אבל השיר דבין הערבים דלפעמים היה פוסק במקדש כשהוא ר"ח ולא באו עדים, אע"ג דכרוב השנים אומרים השיר במקדש בין הערבים ולפעמים מתחילין מבעוד יום וגומרין בלילה, ולפי זה היה ראוי לומר השיר במנחה או בערבית, אפ"ה כיון דבמקדש לפעמים לא היו אומרים השיר

בין הערבים לפיכך לא ראו לתקן בדורות האחרונים לומר השיר במנחה או בערבית, כנ"ל ליישב דברי הטור או"ח ודוק: **גמ' א"כ כל היכא דמסתפקא וכו' אלא אי אמרת לא אמור כלל אמאי אומר וכו'פול.** כלומר דהיה להם לתקן דכשחל ראש השנה בה' ולא באו עדים בשחרית דלא יאמר הרננו בשחרית דהוי שירה דחול, אלא שלא יאמר שירה כל עיקר. וקשה דלמ"ד נמי דאמרו שיר של חול עם תמיד של בין הערבים קשה, כיון דרינא הוא דכל היכא דמסתפקא אמרי שירה דחול אמאי חשיב קלקול, מ"ש שירה דחול, והלא כך הוא הדין דיאמרו שירה דחול. גם לפי מאי דמשני שאני התם דשירה דיומיה הוא, ופרש"י דלעולם כל היכא דמסתפקא מלתא אין אומרים שירה כלל, אמאי חשיב קלקול מה שלא אמרו שירה כלל, והלא כך הוא הדין דהיכא דמסתפקא אין אומרים שירה כלל. ואפשר היה לומר דזה קרי קלקול שהוצרכו לומר שיר של חול למר ולא אמרו שירה כל עיקר למר, אבל מ"מ אין זה מספיק דמשמעות נתקלקלו הלויים בשיר משמע דעשו שלא כדון, ולפי האמת כדון הספקות עשו בין למר ובין למר. ואפשר לומר דלמ"ד דלא אמרו שירה כל עיקר הקלקול היה שלא כדון, דנהי דרינא הוא דאין אומרין שירה כל עיקר על הספק, מ"מ צריכין הם להמתין שמא יבואו עדים ויאמרו שיר של י"ט, והם כשראו שנשתהו העדים לבא חשכו דלא יבואו עוד והלכו הלויים איש לביתו, וביני ביני באו עדים ונמצא דנתקלקלו הלויים שלא אמרו שירה כל עיקר, והיה שלא כדון. גם למ"ד דאמרו שיר של חול יש לתרץ, דנהי דדינא הוא דהיכא דמסתפקא מלתא אומרים שיר של חול, מ"מ צריכים להמתין עד סמוך למבוא השמש שמא יבואו עדים ויאמרו שיר של י"ט, וכשהוא סמוך למבוא השמש ולא באו עדים אז דינא הוא דיאמר שיר של חול אע"ג דאפשר דיבואו עדים והם עומדים משוררים,

אמנם הם לא כן עשו דמיד שהקריבו התמיד וראו דנשתהו העדים לבוא אע"ג דעוד היום גדול חשבו שלא יבואו עוד ואמרו שיר של חול עם תמיד של בין הערבים וזה היה קלקול בשיר שלא כדון, דאחר שגמרו השירה באו העדים והיה י"ט ונמצא דקלקלו הלויים בשיר שלא כדון, דלא המתינו עד סמוך למבוא השמש שמא יבואו עדים כדי שיאמרו שיר של יום טוב, ודוק:

דף ל"א ע"א

תניא בראשונה היו אומרים לה' הארץ ומלואה ע"ש שקנה והקנה, ופרש"י והקנה תכל ליושבי בה כלומר קונה כרי להקנות. וכוונתו דק"ל לישנא דהקנה דמשמע דביום א' הקנה, והא ליתא דביום א' לא היו נבראים בעולם להקנות להם עד יום ו', לכן פרש"י דר"ל קונה כרי להקנות ודוק:

אמר ר' נחמיה מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו, ופרש"י דכל ו' ימים נאמרים הפרקים הללו ע"ש שעבר, ושל שבת ע"ש להבא, ע"כ. ולכן פי' ר' נחמיה בז' מזמור שיר ליום השבת ע"ש ששבת. וקשה מג"ל לתלמודא דר"ע ור' נחמיה פליגי בדרי' קטינא וסובר רבי נחמיה כאב"י דתרי חריב, אימא ר' נחמיה נמי ס"ל כרב קטינא. ומ"ש מזמור שיר ליום השבת ע"ש ששבת, משום שיהא דומה לימים שעברו דמיידי לשעבר. ועיין מה שתירץ בס' תאוה לעינים. אמנם תו קשה לי רכיון דר' נחמיה לא ס"ל כר' קטינא הו"ל למפרך לר"ע דתרי חריב כדאב"י, דס"ל דתרי חריב כדכתיב יחינו מיומים. ולכן יראה דכונת קושית ר' נחמיה מה ראה ר"ע לחלק בין הפרקים הללו, ה"פ דכיון דליום העתיד אית לן תרי קראי, חד קרא כתיב ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, דמשמע דחו חריב כרב קטינא, ואית לן קרא אחריןא יחינו מיומים דמשמע דתרי חריב כדאב"י, וענין זה הוי מפסוקים דאין להם הכרע,

עשה להפריש תרומה בלבד שהרי כן מצות עשה שצאו בתורה הם מצות. עשהו נכחיהם וההפרישה בלבד אינה מצוה שיעשה אוחה לכהלה אם לא נעטרף עמה שיפריש מן היפה, וזה הנכון לכל המעמיק בעיון, עיין עוד ביבמות פ' האשה רבה (דף ט"ט) בנמי דהולך ממזר:

(מצוה י) נראה לי כי מה שלא מנחה הרב הוא לפי שמאמרם זה עובר בעשה אין פירושו שיהיה עשה בהקדמת הבהמות רק שיש לו איסור בהקדמת הבהמה כעובר על עשה אחד מאותם שבאו בתורה, וכבר גליתי דעתי בזה למעלה פעמים רבות. ומה שאמר עוד שהרב הביאה בהכרח הגדול, הנה הרב שם לא הביאה בהשגות המצוה שהרי בשמה המצוה שהן בהלכות אסורי מזבח לא כתב מצוה זו אבל הביאה לומר שעובר בעשה והעשה הוא כאשר העירוהו:

(מצוה יא) נראה לי כי מה שלא מנחה הרב הוא לפי שאין פירוש מאמרם של לאו הבא מכלל עשה עשה שיהיה מצוה עשה רק שעושה כעובר על עשה וכבר העירוהו על זה פעמים רבות:

(מצוה יב) נראה לי כי איני לריך לכפול לך יותר פירוש זה האמור כי כבר הביעוהו פירושו פעמים רבות:

(מצוה יג) נראה לי שמה שלא מנחה הרב הוא לפי שחייב הריגה גואל הדם את הרוצח הוא אחד מדקדוקי מצות הריגת הרוצח המוטלת על הב"ד, כי המצוה היא שידונו אותו לל"ה ויהרגוהו ופי' מי ע"י גואל הדם וכמו שכתב הרב בפ"א מהלכות רוצח ושפירת נפש. וז"ל מצוה ביד גואל הדם להרוג את הרוצח שנאמר גואל הדם הוא יומת הרוצח וכל הראוי לירושם הוא גואל הדם לא רצה גואל הדם או שלא היה יכול להתייחס או שאין לו גואל דם ב"ד ממיתין את הרוצח בסוף עכ"ל. וכבר השיב לנו הרב בשורש ז' שאין למנות דקדוקי המצוה, ומלאתי אח"כ שגם בעל זוהר הרקיע הליון בזה האופן בעד הרב בפרשו מצוה עשה ק"ח. ומה שאמר עוד הרמב"ן (א) שיש מי שפירש הברייתא דפאהדרין ברזח שנגזר ושאין נכון, הנה רש"י היה אחד מהם שפירשו כך שם בגמרא. אמנם אמר הוא כי פליאה דעמו ממני שהרי הוא בעצמו כתב בפירושו על החזקה בפרשת מסעי שמפסוק או בכל אכן אשר ימות בה בלא רשות ולמעלה מדבר בהורג בחיזר, והנה פסוק גואל הדם יומת את הרוצח למעלה ממנו אמר, ושם נזכר לומר כי מה שרש"י פירש בשוגג הוא מוכרח מלשון הברייתא שאומרת מצוה ביד גואל הדם רק המצוה היא על הב"ד להתייחס ביד העדים כמו שכתב יד העדים הנה בו ברש"י להמיתו. ואין גומר שברייתא זו מדברת כשלין הרוצח הפוס ביד הב"ד שאז אומרים מצוה ביד גואל הדם לרדוף אחריו, שהרי אין בפסוק מוזכר לשון רדיפה כלל וגם שנאמר בו בפענו בו, הנה הם פירשוהו אחרת לב"ד שיעמידו לו גואל כדי שיהרגוהו וא"כ עשו בפענו מלשון מיתה כמו לך פענו בו. ומה שכתב רש"י בפירוש ההורה שלו כי מפסוק או בכל אכן וגו' ולמעלה מדבר בהורג בחיזר, היינו דוקא בפסוקים שנאמרו ברזחם אבל פסוק זה בגואל הדם אמר וגם שאלו הורג בחיזר נאמר עירוב פרשיות כחוב כאן. ומה שאמר עוד (ב) כי דעת הרב שלא מנה זאת המצוה היה לפי שגם הוא פירש היא דכנהדרין בשוגג, כ"ל שהוא פירש בחיזר והרשים שהביא פסוק זה של גואל הדם יומת את הרוצח גבי הכורג בחיזר, וכמו שהבאתי למעלה לשונו:

(מצוה יד) נראה לי שמה שלא מנחה הרב הוא לפי שאיסור הנאה בכגד המונע הוא חלק מחלקי מצוה דין הכגד שנראה בו לרעת וכבר ידענו שמשורש י"א שאין למנות חלקי המצוה. ומה שאמר הרמב"ן שישיה בדד ממה בפני עצמו, אכתי לא ידעתי מי מנחו לעצמו אם לא היה הוא ממש שהרי הרב במצוה עשה ק"ח בסמ"ק שלו כלל כל דיני פומלת מצוה ביחד וגם הסמ"ג כללו במצוה הנהגת המצוה כמשפטו במצוה עשה ר"ל:

(מצוה טו) נראה לי כי דברי הרמב"ן לודקים בזה המקום, ולא ידעתי למה לא מנחה הרב אם לא חשב שמדרשם בזה הפסוק הוא על דרך אהמכתא בלבד אמנם עליו להביא ראיה:

(מצוה טז) נראה לי כי מה שלא מנחה הרב הוא לפי שדעתו באלה הפסוקים הוא שכלם באו להזהיר על דבר אחד והוא מצוה הדקדק וכמו שפירש בסמ"ג שלו בנמ"ע ק"ה:

מצוה

(מצוה טז) נראה לי כי דברי הרמב"ן לודקים בזה המקום, ולא ידעתי למה לא מנחה הרב אם לא חשב שמדרשם בזה הפסוק הוא על דרך אהמכתא בלבד אמנם עליו להביא ראיה:

(מצוה טז) נראה לי כי דברי הרמב"ן לודקים בזה המקום, ולא ידעתי למה לא מנחה הרב אם לא חשב שמדרשם בזה הפסוק הוא על דרך אהמכתא בלבד אמנם עליו להביא ראיה:

(מצוה טז) נראה לי כי דברי הרמב"ן לודקים בזה המקום, ולא ידעתי למה לא מנחה הרב אם לא חשב שמדרשם בזה הפסוק הוא על דרך אהמכתא בלבד אמנם עליו להביא ראיה:

(מצוה טז) נראה לי כי דברי הרמב"ן לודקים בזה המקום, ולא ידעתי למה לא מנחה הרב אם לא חשב שמדרשם בזה הפסוק הוא על דרך אהמכתא בלבד אמנם עליו להביא ראיה:

מצוה

בהרומה גדולה הכתוב מדבר, ושם אמרו ואמרת אליהם בהרימכם את הלבו ממנו הרי זו אזהרה לב"ד של לויים שלא יהיו חורמין אותו אלא מן המובחר, ובראשון של המורה (דף י') אמרו כמה שהיו דנין בכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהגי יהרי חורם מן הרע על היפה דכתיב מכל חלבו את מקדשו ממנו ואתן לך הורמין מן הרע על היפה ואם חרם תרומתו הרומה והשיבו שאני ההם דגלי רחמנא דיהיבי תרומה, והרי זה דבר ברור כי והרומה ממנו את תרומת ה' מכל חלבו היא לזוהר להרום מן היפה לא מן הרע אם כן היא ודאי מצוה בזה בהשגות המצוה. ואל האמר שהיא נמיתה אחת עם מצוה הפרשת התרומה שהיא ראשית דגני חירושך ויזהרך חתן לו, לפי שהחורם מן הרע על היפה כיון שהרומה תרומה כבר קיים מצוה ראשית דגני חירושך ויזהרך חתן לו אבל עבר על זה העשה האחר שצוהו להרים הלבו ממנו, וזה דבר ברור לא יעלה מכל מחבון:

מצוה י שלטונו שיהיה כל קרבן שקריב משלש מיני הבהמות אשר הזכיר מן הבקר ומן הכשבים ומן העזים, ובגמרא מסכת זבחים בשליש ממנו (דף ל"ד) אמרו במעלה איברי חיה א"ר יוחנן עובר בעשה בזה אין חיה לא ולא הבא מכלל עשה עשה ריש לקיש אמר אינו עובר בעשה הבהו למצוה, והקשו עליה חברייהא שהיא שניה בספרא ואמר מהיב רבא אילו נאמר קרבן לה' בזהה הייתי אומר חיה בכלל בזהה כענין שנאמר ואת הבהמה אשר חלכלו איל לבי ויהמור חלמוד לומר בקר ואין יכול לא יביא ואם הביא כשר הא למה זה דומה לדרם שאמר לו רבו הבא לי חטין והביא לו חטין ושעורין שאינו כמעטיר על דבריו אלא כמוסף על דבריו וכשר ח"ל בקר ואין בקר ואין אמרתי לך ולא היה הא למה זה דומה לדרם שאמר לו רבו שלא הביא אלא חטין והביא חטין ושעורין שאינו כמוסף על דבריו אלא כמעטיר על דבריו ופסול חובתא דריש לקיש חובתא. והקיימו דברי רבי יוחנן במצוה עשה הזאת, והרב כתבו בחבורו הגדול פ"ה מאיברי מזבח:

מצוה יא שלטונו להקריב כל הקרבנות הנאים בנדבה או בחובה בין שני החמדין לא קודם חמיד של שחר ולא אחר חמיד של בין הערבים, והוא אמרו יתעלה וערך עליה העולה והקפיר עליה הלבי השלמים (יומא ל"ג) עליה השלם כל הקרבנות כולן, יתלה לומר שמשעה שנסדר הכהן המערכת כאמרו ובער עליה הכהן עינים בבקר בבקר יעלה עליה העולה היודעה שהיא עולה הבקר ועליה יקפיר וישלים כל הקרבנות לא על החמיד הבא בערב וזו היא מצוה עשה. ובגמרא פסחים (דף ל"ט) אמר בפירוש אין לך דבר שקודם לחמיד של שחר אלא קטורת ואין לך דבר שמתעבב אחר חמיד של בין הערבים אלא קטורת ונרות ופסח ומחוסר כפורים בערבי פסחים רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר אף מחוסר כפורים בשאר ימות השנה שטובל ואוכל בקדש לערב, ושאלו בשלמא לח"ק אחי עשה דכסת שיש בו כרת ודמי עשה דהשלמה אלא לרבי ישמעאל מכדי האי עשה והאי עשה מאי אולמיה דהאי עשה מהאי עשה. והנה למנו שיש בזה מצוה עשה כלומר שהתקדים או המאחר קרבנו למינים האחרים עובר בלא הבא מכלל עשה שהוא עשה:

מצוה יב שלטונו בכנס הנשחט ביום ארבעה עשר בערב שהוא יאכל בלילה לא ביום משעה שחישתו והכולל ממנו ביום כזית מלבד שלא יא ידו חובתו יט לו בלילתו עכירה והוא במצוה עשה. ובשני מפסחים (דף מ"א) אמר אכל כזית לני מנפוד יוס כזית נא משהיכה חייב והקרו תאק קתא ללי דומיה דנא מה נא בלאו אף ללי בלאו בשלמא נא דכתיב אל האכלו ממנו נא אלא ללי מאי טעמא דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה בלילה אין ביום לא האי לאו הבא מכלל עשה הוא וכל לאו הבא מכלל עשה עשה, ואמרו אמר רב הסדא הא מני רבי יהודה הוא וכו'. ואין הלכה כרבי יהודה אבל ההלכה היא שהוא עובר בעשה כלומר בלאו הבא מכלל עשה שהוא עשה:

מצוה יג שלטונו בענין הרואה אחר שמתחייב מיתה בנית דין שינקשו גואל הדם וירדוף אחריו ויקום קמחו ממנו שיביא אותו לב"ד וימת כמשפטו או ייראם אותו הנוגל אם לא יוכל לו ב"ד ואם אין לו גואל הדם שיעמידו לו ב"ד אם ממונה מסם לרדוף אחריו ולחיות גואל דמי הגרזח, והוא אמרו יתעלה גואל הדם הוא ימית את הרוצח בפענו בו, ובשני מסכתאין (דף מ"ה) אמרו גואל הדם הוא ימית את הרוצח מלמד גואל הדם ומנין שאם אין לו גואל הדם שיעמידו לו גואל ח"ל בפענו בו מ"מ. (א) וכבר ראינו מי שפירש זה ברזח שנגזר שאלו חזק לפיר מקלטו וזהו נאמר לרעת רבי יוסי שאומר (מכות י"ג) מצוה ביד גואל הדם ורשות ביד כל אדם, ואין כן אלא כר' עקיבא דאמר הרשות ביד גואל הדם וכל אדם חייבין עליו. וזה הכתוב גואל הדם ימית את הרוצח בפענו בו ואם נפחת בלא אינה הדפו וגו', וזה דבר ברור אינו יעלה מכל מסכתא בענין:

מצוה יד שלטונו להכריח מליהות בכגד שגראה בו נע נרעת ועטמא. והוא אמרו יתעלה לרעת ממארת הנעט פמא הוא ודרשו בספרא לרעת ממארת חן בו מארה אל מהנה בו אין לי אלא מוחלט מוסגר מנין חלמוד לומר כי לרעת אי מה מוחלט אם קללו ועשה ממנו מוכין טמא ואסור בהיתו יוכל אף החוסר כן חלמוד לומר הוא, והנה הגהה מן הכגד האחר עובר בעשה וכן בבית המונע, ובשליש ממסכת ערלה בגמרא דבני מערבא אמרו אבנים מונעות ששאלן סיד אית חייני עני עלו מידי סומאמן ואית חייני חני לא עלו מאן דאמר עלו מותרות מאן דאמר לא עלו אכורות דכתיב לרעת ממארת חן בו מארה אל מהנה בו רבי אבהו בשם רבי יוחנן כל הגשרפין אסרין מותר מוצר מאמר ע"י היתבי רבי חייא ברבי יוסי קומי רבי יוחנן הרי אפר הבית אינו בא מהמת ע"י ותימא אסור אמר ליה שניא הוא דכתיב נחילה. ודבר פשוט הוא שז המצוה אינה נמיתה עם משתם הרעת מצוה אחת כי אין זה ענין לדון הכתומה והסברה אבל הוא דין מיוחד בפני עצמו כדאמר שבה כדאמר רבי יוחנן למהנה ממה מצוה בפני עממה וק"ו הדבר:

מצוה טו שלטונו להודות לשמו יחבך בכל עת שקרא בתורה על הטובה הגדולה שעשה לנו בתחור חוררתו אלינו והודיענו המעשים הראויים לפניו שבהם נחל חיי העולם הבא, וכאשר שלטונו בברכה אחר כל האכילה כן שלטונו בו. ובפרק ג' של ברכות (דף כ"א) אמרו מנין לברכה התורה לפניו מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא בנו גודל לאלהינו, וזהו למוד ברכה המזון לפניו שיהיה מן הכבוד ק"ו מזה אמר ומה הורה שאינה טעונה להאריה טעונה לפניה המזון לפניו ששעון לאחריו אינו דין ששעון לפניו, ומשיבו על זה מדרך הפרכות מה לתורה שכן חיי עולם ועוד דתן על המזון מנכר לאהריו ואינו מנכר לפניו, וחפלא בזה שישו שבעל קרי אינו מנכר לפני המזון והוא מנכר לאחריו למוד שברכה לאחריו בלבד כיון מן הכבוד ק"ו מזה אמר ומה הורה וליפך אינה בעלה מפני הקנסם בפנייה בעלי קריין ופי' דק"ו פריכה הוא. והעולה מזה שברכה התורה לפנייה מזה עשה דאורייתא. ובגמרא דבני מערבא (פרק ז') אמרו כחוב בחרה ברכה לפניו ואין כחוב בה ברכה לאהריו מה כחוב בה לפניו כי שם ה' אקרא בנו גודל לאלהינו כחוב במזון ברכה לאחריו ואין כחוב בו ברכה לפניו מה כחוב בו לאחריו ואלתא וברכה ואין כחוב בו ברכה לפניו ומנין ליתן את האמור בזה לזה וכו'. מכל זה נהבאר שהברכה הוא מן התורה ואין ראוי למנותה מצוה אחת עם הקריאה כמו שכתב בכורים אינו נמנה אחת עם הבאהו והספור יליאת מלרים עם אכילת הפסח:

מצוה טז שלטונו להחיות נר ותושב הלילוי מרעוהו שאם היה נשבע בנדר או בכל עליו הגל שנטרה בכל דבנו בהללתו ואם היה מונח לתעסק ברפואתו, וכל שכן מחימו שרלא לו נר דק שאלו מתייבס לו בכל אלה והוא בהם פקוח נפש שדומה שם והוא אמרו יתעלה וכי ימוך אחיך ומסת ידו עמך וכהחקת בו נר ותושב ומי עמך. ומאמרם בחלמוד נר אהם מצוה עליו להחיותו עכו"ם אין אהם מצוה עליו להחיותו. ומצוה זו מנחה בעל הלכות החיים את האל. והרב כולל אותה עם הדקה במצוה ק"ה מפסוק טמות חפחה את ידך. וכן שמים מצוה בחמה:

מצוה

תרועת

סימן ע

מקד

קיד

וּנְרָאָה זכר נישב דברי הרמזים דס"ל דכיון דנאמר עליה השלם אם כן המלוח בחמיד שיהיה סוף כל הקרבנות והיו גם עליה השלם עשה דרבים, משום הכי לא דחי עשה דחמיד לעשה דעליה השלם, דחרייכו הכי עשה דרבים, שהמלוח צהקרבן, אבל חוס' שכתבו דהוי עשה דיחיד מוכח שחס' חולקים וסוצרים שאין כדוין עליה השלם צהקרבן, רק הוא צגצרה אם כן העשה דהקצבת קרבן על כל ישראל, והעשה דעליה השלם רק על זה המקריב והוי עשה דיחיד ושפיר דחי.

[י] **ועוד** יש לישב לפימשי"כ הראש"ש בשם צה"ג דיום שני כיון דיו"ט דרבנן הוא אז צאמח נובח אצילות דאורייתא, אם כן אף לשיטת הרמזים דאצילות יום ראשון דאורייתא אין הכרח דעשה דרבים דחי לעשה דיחיד מה"ט וכדחזאנן שגם הראש"ש סוצר דעשה דאורייתא לא דחי כמפורש פי"ג דמ"ק צרא"ש סומן ז' כני"ל והש"ס עיקרו משום דלא דאורייתא אמר לא דעשה דרבים דאורייתא דחי לעשה דיחיד דאורייתא, וכיינו כיון דהרמזים סוצר דרק אצילות דיום מיתה וקצורה יחד דאורייתא, אם כן נחאי אגן דהא צגמרחא אמר אי אצילות דהשחא לא אחי עשה דיחיד דהשחא ודחי עשה דרבים דמטיקרא, ונלע"ד דהך לאו דוקא לעשה דרבים דמטיקרא לא דחי, אלא אף לעשה דיחיד לא דחי כיון שכבר הל עליו חיוב עשה ז' קודם שזע עשה שניה, וראיה צרוכה מהך דאחיים (ל"ט) דאמר שם גבי ע"פ דאם מת לו מת קודם חלוצת חל אנונות אין מציא פסח, הרי דעשה דאנונות דחי לפסח, ואע"פ כן צמת לו מת אחר חלוצת לא חל אנונות דכבר חל עליו חוצת פסח, וה"ג באן זכ כונח בגמרא דלמד שאר עשה דרבים וזכ עשה דיחיד לצד זה לא דחי, דהא לא אחי עשה דהשחא ודחי עשה דמטיקרא.

וְרַפְי"ז אפער לומר לשיטת הרמזים דצאמח אין חילוק בין עשה דרבים לעשה דיחיד, אלא פשוט דכיון דאצילות דאורייתא הוא רק יום מיתה וקצורה יחד, אם כן ממנפ"ש אם עתה מה כשכבר הביע יו"ט כבר חל עשה דיו"ט ולא דחי לה אצילות, ואם מת ערב יו"ט כבר בעל אצילות דאורייתא, שברי אינו יום מיתה, ושזב לגבי דרבנן אחיינן לא אחי עשה של אצילות דיחיד, ודחי לשמחה שהוא דרבים כנו לברא"ש ורבנן.

וְדַבְרֵי הראש"ש דמטיק כני"ל ל"ע לעמיד שמתה אם עשה דרבים דחי לעשה דיחיד מי"ט שופר של ר"ה אין מעצרון החחום וכדומה, ליחי עשה דרבים וידחה לעשה דיחיד עכ"ד ולא בצנתי כיון דשמחת יו"ט קרי בגמרא עשה דרבים, אף דמלוח על כל יחיד לשמחה כיון שהוא מלוח כללית שכל אחד מישאל ישמח הוי מלוח דרבים, אם כן כיון דגם צציתת יו"ט הוא עשה שכל ישראל חייבים לשבות ציו"ט, הוי גם כן עשה דרבים, ואיך פריך שידחה עשה דשופר לעשה דיו"ט משום דשופר עשה דרבים הוא, הרי גם כן דיו"ט עשה דרבים הוא ולא דחי עשה דרבים לעשה דרבים ולי"ע.

וְדַע דהחיתוך פי' אמור כתב דנשים מלוח צעשה של אצילות וראיתי להגאון עטנדי אור סימן ע"ז שמתה מאד על זה, דלפי"ז איך אמרו דאצילות לא נובח ציים עוב משום עשה דרבים דחי לעשה דיחיד, הוי ליה לנהוג צנשים הך דאצילות שהוא מה"ט כיון דשמחה לא נובח מה"ט ונשאר צלע"ג, ונלע"ד דלקימ כיון דנשים סומכות רשות מקיימות מלוח דחי ל"ט ה"ג כיון שזכ עשה דרבים דחי ואף עשה דרשות יכול לדחות, ואף למ"ד אין סומכות משום צל תסיק פשוט דכאן לא איכפת לן כיון דהחיתוך חורה שאשה צעלה משמחה כרי"ב (ו), ואף שכתבו חוס' חולין (ק) דאף דנש"כ

צמנחה שירח וקשה דהא סחם משנה ר"מ ואיכו סצר צצרייתא דערבין דשיר מעכב את הקרבן ואם כן היכי אפשר לומר שיקריבו הקרבן צלא שיר אי"ו דשאני לן בין צקר לערב צצקר מעכב וצערצ לא מעכב, משו"כ כתב העור דמלוח השיר צצקר משום דצערצ לא מעכב.

וּבַחֲדוּשׁ זה מיושב לעמיד מה שהקשה הטורי אבן למ"ד שלא אמרי שירח כל עיקר וצא הקלוקל, אם כן למה לא חשיב נמי הקלוקל שלא הקריבו נסכים דכיון שלא אמרו שירח הרי שירח מעכב את הקרבן, ולפי"ז לקי"מ דאף דשיר מעכב את הקרבן, הרי רק שיר של שחר ולא שיר של בין הערבים לכך שפיר הוי יכולים להקריבו נסכים אף שלא אמרו שירח ורבנן.

[ט] **ובעיקר** הך דשיר מעכב הקרבן שפירשו חוס' דרק מעכב את הנסכים הראש"ש הוצא צשמ"ק לשרכין (יא) חידש צב שיטה חדשה דהך דשיר מעכב את הקרבן הוא הקרבן ממש ואף דאדם מציא קריבט היום ונסכין לאחר כמה ימים הו"ו אם לא קידשו נסכים עם הצחא אז לא מעכב אבל אם קידשו נסכים עם הצחא אז שזב מעכב את הקרבן ואולי עם שעה ז' יהיה ארוח לן לישב שיטה הרמזים שכתב דנחלקלו שלא ידעו מה יעשו אם יקריבו מוסף או תמיד של בין הערבים שאז לא יהיה אי"א להקריב מוסף היום כל עיקר ויפלא הא צמנשט אמרה ונחלקלו כליום צשיר ולא צמוסף ואיך אמר הוא צמוסף ולא ידעו מה יעשו אבל נראה דרביע פסק דשיר מעכב הקרבן והס הביאו הקרבן על הנאי מוסף או תמיד של בין הערבים וכיון שעדים איחור לצו"א לא הוי מנסכים שלא ידעו איזה שיר יאמרו וכיון שלא ידעו לא אמרו ואם קידשו נסכים אז שיר מעכב הקרבן כשעמח הראש"ש ורבנן ונראה דיש צזה עוד להוסיף עם סצרת מהר"ס אלשיך והעור שהביאו עם נסכים ולא אמרו שירח שלא ידעו איזה שיר יאמרו, וצמוסף מעכב שיר וצמנחה היינו צחמיד של בין הערבים לא אם כן נשאר זה חמיד של בין הערבים דצחמיד של בין ערבים לא מעכב שיר ואם חשב למוסף יעכב שיר, ושזב לא היו יכולים להביא את המוסף מפני שאין מקריבין אחר תמיד של בין הערבים ופסק כמ"ד לא אמרו שירח כל עיקר ולכך חשיב נחלקלו צשיר שעל ידי שלא אמרו שיר זה גרם שיחשב לחמיד של בין הערבים ממילא לא יקריבו מוסף ורבנן.

וּבַעֲיָקָר שיטת הרמזים שכתב דלא היו יכולים להקריב המוסף אחר תמיד של בין הערבים משום עליה השלם, ק"ל עוצא דהחוס' כתבו שהיו יכולים ג"כ להקריב אחר תמיד של בין הערבים את המוסף משום דעשה דרבים דוחה עשה דעליה השלם, ומקרי דברי חוס' הוא מהך דמ"ק (יד) דאבל אין נובח אצילותו צרגל שנאמר ושמחה צחגיך אי אצילות דמטיקרא הוא אחי עשה ודרבים ודחי עשה דיחיד, ואי אצילות דהשחא לא אחי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים דעכ"פ מצואר מה דעשה דרבים דחי לעשה דיחיד, ועיין צרא"ש מ"ק פי"ג סימן ז' שהביא שיטת הר"י"ק דאצילות יום ראשון דאורייתא, ולפי"ד יולא כלל גדול מהש"ס דעשה דרבים דחי לעשה דיחיד, וכן כתב מפורש הרמזים פי"א מאבל כהר"י"ק דאצילות יום ראשון דאורייתא ומוכח ממה שאין נובח צרגל דעשה דרבים דחי לעשה דיחיד, ולפי"ז קשה עוצא על הרמזים שכתב שלא היו יכולים להקריב אחר תמיד של בין הערבים את המוסף, הא לברמזים מוכח דעשה דרבים דוחה עשה דיחיד אף צעשה דאורייתא, דלברמזים הא אצילות דאורייתא ולמה לא דחי כאן, ועיין צרא"ש שם דלהחולקים וסוצרים שאין אצילות יום ראשון דאורייתא אפשר לומר צאמח שאין עשה דרבים דוחה עשה דיחיד, אבל לברמזים שפסק דאצילות יום ראשון דאורייתא דק"ל.

שם, כתב בא"ח במנחה לא ראיתי מי שאומר השירים, והטעם לפי שלא היה מצותן אלא בבוקר. אולם כבר הביא המג"א סי' קל"ב סק"ד בשם האלשיך שתמה על זה, הלא זה נגד משנה מפורשת בס"ד דר"ה, שנתקלקלו הלויים בשיר של בין הערביים, א"כ היו אומרים שירה בערב, עיי"ש.

ונראה דכתב הרמב"ם בסה"מ מצוה ל"ט, היא שצונו להקריב במקדש שני כבשים בני שנה בכל יום, ואלו נקראין תמידין, והוא אמרו שנים ליום עולה תמיד. ועיי" במל"מ בדרך מצותיך על סה"מ ח"א, המצוה האחת ועשרים היא, שהרמב"ם כתב צונו להקריב במקדש שני כבשים בני שנה בכל יום וכו', והרמב"ן מונה אותם בשנים, דומנה של זו אינו זמנה של זו ואינם מעכבים זה את זה, ע"כ.

ואשר על כן נראה, לדעת הרמב"ם שתמיד של שחר, ותמיד של בין ערביים, מצוה אחת היא, א"כ קרבן אחד הוא, אלא שחציו נקרב בשחר, וחציו נקרב בערב, והוא דשנינו במנחות מ"ט ע"א, לא הקריבו כבש בבוקר יקריבו בין הערביים ואע"פ שלדעת הרמב"ם קרבן אחד הוא מ"מ כיון שכל חציו נקרב בפני עצמו, א"כ אינם מעכבים זה את זה, אבל כשמקריבים את שניהם, הרי הם קרבן אחד של שני תמידים, תמיד של שחר ותמיד של בין הערביים.

מעתה נראה דהנה הא דקרבן טעון שיר, היינו שזה דין בקרבן עצמו שהוא טעון שיר, וא"כ לדעת הרמב"ם שתמיד של שחר ותמיד של בין הערביים חדא קרבן הוא, א"כ השיר בתמיד של שחר, זה היו גם שיר לתמיד של בין הערביים, שהרי חדא קרבן הוא, ונמצא שבקרבן התמיד בבוקר ובערב היה שיר.

וזה הם דברי הא"ח הנ"ל, דשיר של יום היה מצותו בתמיד של שחר, ולא בתמיד של בין הערביים, והיינו לדעת הרמב"ם שתמיד של שחר ותמיד של בין הערביים חדא קרבן

ונראה מקור לדברי הרמב"ם, דשנינו ברי"ה ע"ב הנ"ל, פעם אחת נשתחו העדים מלבוא ונתקלקלו הלויים בשיר וכו'. ובגמרא מה לקול קלקלו הלויים בשיר, הכא תרגימו שלא נאמר שירה כל עיקר, ר"ז אמר שאמרו שירה כל חול עם תמיד של בין הערביים. אמר לו ר"ז לאהבה בריה פוק תני להו התקינו שלא יהו מקבלין עדות החדש, אלא כדי שיהא נשחית ביום להקריב תמידין ומוספין ונסכיהם, ולומר שירה שלא בשבוש, אי אמרת בשלמא אמר שירה דחול, היינו דאיכא שבוש, אלא אי אמרת לא אמור כלל מאי שיבוש איכא, כיון ולא אמר כלל אין לך שיבוש גדול מזה. הו"קתני כדי שיהא שהות ביום להקריב תמידין, ומוספין ונסכיהם, ולומר שירה שלא בשבוש. וזה כדברי הרמב"ם שמפני הקרבת המוספין התקינו שלא יהו מקבלין עדות החדש, והא דקתני גם תמידין, ולומר שירה, היינו כיון דזה אחיא על מתני דסתם משנה רש דשיר מעכב את הקרבן, א"כ גם מפני המוספין והשיר התקינו שלא יהו מקבלין עדות החדש, שהרי השיר מעכב את הקרבן. אלא כיון שהשיר אינו מעכב את הקרבן עצמו, אלא הניסוך של הקרבן כנ"ל, א"כ השיר של בין הערביים היה כשר גם בלא השיר, ושוב אי אפשר גם להקריב את המוספין לאחר תמיד של בין הערביים. אבל לאהבה דהשיר אינו מעכב את הקרבן, א"כ הו"קלקלו בשיר, זה לא הו"קלקלו בקרבנות היום, שהרי השיר אינו מעכב אפילו את עישור של הקרבן, אלא הקלקול היה כדברי הרמב"ם, שאי אפשר להקריב את קרבן המוסף לאחר תמיד של בין הערביים, וזה כבר קלקול בקרבנות היום.

והנה הטור אור"ח סי' קל"ג כתב, ולמה נקראים פטוים הקטורת בבוקר ובערב, והשיר נקרא בלבד, לפי שזה מצותו בבוקר ובערב, והלא היתה מצותו אלא בבוקר. ועיי" ב"י

היינו דסברי כדעת הרמב"ן הנ"ל, שעשה דהשלמה היא לא בכלל מצות התמיד, אלא היא מצוה בפני עצמה על הגברא, שאסור לו להקריב קרבן אחר תמיד של בין הערביים, וא"כ היא מצוה דיוחד, ושוב אתי עשה דרבים של קרבן מוסף ודחי עשה דהשלמה שהיא מצוה דיוחד.

אלא שאכתי דברי הרמב"ם תמהים מאד, הלא במתני קתני שנתקלקלו הלויים בשיר, והרמב"ם כתב שהקלקול היה שאי אפשר להקריב קרבן מוסף אחר תמיד של בין הערביים.

ונראה דאיתא בערכין י"א ע"א, ת"ד השיר מעכב את הקרבן דברי ר"מ, וחכ"א אנו מעכב. ועיי" בתוס' שם ד"ה השיר, קשה דהא השיר בשעת ניסוך והניסוך אין מעכב את הקרבן וכו'. ונראה לפרש שיר מעכב את הקרבן, היינו ניסוך, שאם אין שירה אין ניסוך. ולפי"ז מפרש הרמב"ם הא דשנינו במתני הנ"ל, דנתקלקלו הלויים בשיר, היינו שמשנה זו הלא היא סתם משנה שהיא כ"ט שהשיר מעכב את הקרבן, וא"כ שוב אין צורך לומר שהקלקול הוא מפני שאי אפשר להקריב את קרבן המוסף אחר תמיד של בין הערביים, שהרי יש קלקול בתמיד עמו שנתקלקלו הלויים בשיר, והשיר מעכב את הקרבן.

אמנם לדעת הרמב"ם שפסק כחכמים שהיו אינו מעכב את הקרבן, (עיי' מנ"ח ע"ה שצ"ד שכתב, ובודאי דעת הרמב"ם זה שהשיר אינו מעכב, מדלא כתב דמעב ממילא שמעינן דאינו מעכב). א"כ הו"קלקלו הלויים בשיר, זה לא חשיב קלקול שיתקנו לא לקבל עדים רק עד המנחה, שהי' השיר אינו מעכב את הקרבן, אלא לחטאת הקלקול לא היה בתמיד היינו בשיר, שהי' השיר אינו מעכב את הקרבן, אלא הקלקול היה שאי אפשר להקריב את קרבן המוסף לאחר תמיד של בין הערביים, ונכ"ה הרמב"ם.

להו דיכול להקריב אח"כ מוסף היום, דאתי עשה דרבים ודחי עשה דהשלמה, אבל רבינו דאית ליה דא"א להקריבו, אמאי לא הוזכרו קלקול זה וכו', עיי"ש.

ב.

ונראה בדעת הרמב"ם, דהנה הרמב"ן בסה"מ במצות עשה שהוסיף מדעתו מ"ע י"א כתב, שנצטוינו להקריב כל הקרבנות הבאים בנדבה או בחובה בין שני התמידין לא קודם תמיד של שחר, ולא אחר תמיד של בין הערביים וכו', והנה למדנו שיש בזה מצות עשה, כלומר שהמקדים או המאחר קרבנו לזמנים הנזכרים עובר בלאו הבא מכלל עשה שהוא עשה, ע"כ.

אכן נראה בדעת הרמב"ם שלא מגאה לעשה דהשלמה למצות עשה, היינו שאין זה דין על הגברא שלא יקריב קרבן אחר תמיד של בין הערביים, אלא שהוא דין בעצמו של קרבן תמיד של בין הערביים, שצריך להשלים כל הקרבנות כולן, וא"כ נמצא שאין זו עשה בפני עצמה, אלא שווהי בכלל מצות התמיד, שעליה השלם כל הקרבנות כולן.

מעתה נראה כיון דעשה דהשלמה היא בכלל מצות התמיד, א"כ גם היא עשה דרבים כמו קרבן מוסף, שהרי עשה דהשלמה היא חובת ציבור של תמיד של בין הערביים. ולפי"ז שפיר כתב הרמב"ם הנ"ל, שהקלקול היה שאי אפשר שיקריבו מוסף היום אחר תמיד של בין הערביים, שהרי גם מצות דהשלמה שהיא בכלל מצות התמיד היא עשה דרבים, ואין מצות קרבן מוסף דוחה עשה דהשלמה. והא דאמרינן בפסחים ג"ט ע"א, יבא עשה דפסח שיש בו כרת ודחי עשה דהשלמה שאין בו כרת, היינו דעשה דפסח שיש בו כרת חמור, ודחי עשה דהשלמה אע"פ שהיא עשה דרבים.

אולם התוס' שכתבו שמותר להקריב את קרבן המוסף אחר תמיד של בין הערביים, משום דאתי עשה דרבים ודחי עשה דהשלמה,

הוא, א"כ השיר בתמיד של שחר, זה הו' גם שיר לתמיד בין הערביים, ולכן השיר היה מצותו בתמיד של שחר ולא בתמיד של בין הערביים, שהרי לאחר שהיה שיר בתמיד של שחר, וזה הו' גם שיר לתמיד של בין הערביים, א"כ שוב אין מצוה לומר שירה בתמיד של בין הערביים.

ולפי זה מיושב שפיר הא דתמה האלשיך, הלא זה נגד משנה מפורשת שנתקלקלו הלויים בשיר של בין הערביים, הרי מוכח שהשיר מצותו גם בתמיד של בין הערביים. ונראה כיון שנתקבלו עדים שהיום ר"ה, א"כ השיר של חול שאמרו בתמיד של שחר היה בטעות, שהרי התברר שכל היום הוא ר"ה, והיו צריכים לומר שיר של ר"ה, אלא שאם היו מקבלים את העדים לפני הקרבת התמיד של בין הערביים, הרי היו אומרים שיר של ר"ה בתמיד של בין הערביים, וזה הו' גם שיר לתמיד של שחר, שהרי חדא קרבן הוא, אבל כשבאו העדים לאחר המנחה, א"כ נתקלקלו הלויים בשיר, שלא אמרו שיר של ר"ה גם בתמיד של בין הערביים. אבל כשאמרו את השיר כדון בחול בתמיד של שחר, שוב אין מצוה לומר שיר בתמיד של בין הערביים, וכדעת הא"ח.

והנה בר"ה ל' ע"ב הנ"ל, פליגי מה קלקול קלקלו הלויים בשיר, הכא תרגימו שלא אמרו שירה כל עיקר, ר"ז אמר שאמרו שירה של חול בתמיד של בין הערביים. ונראה דלמ"ד שלא אמרו שירה כל עיקר, היינו כדעת הא"ח שאין מצוה לומר שירה בתמיד של בין הערביים, לאחר שאמרו שירה בתמיד של שחר, והלא כאן אמרו שיר של חול בתמיד של שחר כמו שפרש"י בביצה ה' ע"א, דבשל שחר אין טעות, דבתמיד של שחר וכו', שיר של חול היו אומרים, לפי שברוב השנים אין העדים ממהרים לבא כל כך. וכיון שכבר אמרו שיר של חול בתמיד של שחר, שוב אין מצוה לומר שיר של בין הערביים, ולכן הכא תרגימו שלא אמרו שירה

כל עיקר, וזהו שנתקלקלו הלויים בשיר, לאחר שקבלו עדות החדש, ונתברר שכל היום הוא ר"ה, א"כ נמצא שלא אמרו כלל שיר של ר"ה בקרבן התמיד של היום.

ובזה נוחא הא דכתב רש"י בביצה ה' ע"א הנ"ל, ובשל שחר אין טעות, דבתמיד של שחר אפילו הוקדש החדש קודם הקרבתו, שיר של חול היו אומרים, לפי שברוב השנים אין העדים ממהרים לבא כל כך. וזה תימא כיון שהוקדש החדש קודם הקרבתו של תמיד של שחר, למה באמת אין אומרים שיר של ר"ה, ומאי סברא היא לפי שברוב השנים אין העדים ממהרים לבא כל כך, לכן אומרים שיר של חול, הלא עתה הוקדש החדש לפני הקרבתו של תמיד של שחר, א"כ למה לא יאמרו שיר של ר"ה שהוא מצותו. ונראה שאומרים שיר של ר"ה בתמיד של בין הערביים, שזה הו' שיר גם לתמיד של שחר, שהרי חדא קרבן הוא, א"כ שוב לא איכפת לן אם יאמרו שיר של חול בתמיד של שחר, גם אם באו עדים והוקדש החדש לפני הקרבתו, וזה לפי שברוב השנים אין העדים ממהרים כל כך, והשיר של ר"ה הרי יאמרו בתמיד של בין הערביים, שזה הו' שיר של ר"ה גם לתמיד של שחר.

וכן כתב המאירי ביצה ד' ע"ב ד"ה איחור וז"ל, שני ימים טובים של ר"ה וכו', ובחודש תשרי שיום ראשון שלו יו"ט, היו עומדין ביום שלשים של אלול ומצפין את העדים, והיו נוהגין אותו בקדושת יו"ט, מחשש שמא יבואו העדים היום ויתקדש החדש ויהא יו"ט קבוע בו מאליו וכו', והיו נוהגין קדושה מתחלת הלילה כדון כל יו"ט. וכן נראה לקצת מפרשים שהיו מתפללין בערבית של בניסוח תפלת יו"ט, וכן בשחרית, וכן היו מקדשין על הכוס לפי הנראה לקצת מפרשים, ואין בידי הכרע בכך. אלא שאני רואה סמיות דבריהם, שהרי בשיר תמיד של שחר לא היו אומרים שיר של ר"ה, ושמא התם שאני, כפי שהיה ד' להם בשיר של קודש שאומרו

שני ימים טובים בכ"מ, מפורש בהלכות, ויש חולקים. ודברי ההלכות ורבינו עיקר, וכן נוהגין היום אף בא"י לעשות שני ימים ר"ה, ע"כ.

ונראה בכיאר דברי הרמב"ם, דשנינו בביצה ה' ע"א, התקינו שלא יהיו מקבלים את העדים אלא עד המנחה, ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש. ופרש"י עד המנחה, עד הקרבת תמיד של בין הערביים, אבל לאחר מכאן אותו היום הרי הוא מעובר, ומונין מיום המחרת ליוהכ"פ וסוכות, ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה, אע"פ שאין מונין למועדות מהיום, לא מזוללינן ביה בהאי שלשים, אלא גומרין אותו באיסורו, כאשר הוזהרו עד המנחה ממלאכה, כן נוהגין וגומרין אותו בקדושתו.

עוד שנינו שם, אמר רבה מתקנת רבן יוחנן בן זכאי ביצה מותרת, דתנן משחרב בית המקדש התקין ריב"ז שיהו מקבלין עדות החדש כל היום וכו', רבא אמר אף מתקנת ריב"ז ואילך ביצה אסורה, מי לא מודה ריב"ז שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש. ופרש"י אע"ג דתקן לקבל עדות החדש כל היום להיות מונין למועדות מן הראשון, ואפילו באו עדים לאחר המנחה, אבל מלעשות יו"ט שני לא נעקרה תקנה ראשונה ממקומה.

ולפי זה נמצא דלפני שנהרב הבית שלא היו מקבלין עדות החדש מן המנחה ולמעלה, א"כ ר"ה מן התורה הוא ביום המחרת (כפרש"י בביצה ד' ע"ב הנ"ל), שהרי הוא מעובר ומונין מיום המחרת ליוהכ"פ וסוכות, אלא שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה, אע"פ שאין מונין למועדות מהיום, לא מזוללינן ביה, אלא גומרין אותו באיסורו, כאשר הוזהרו עד המנחה ממלאכה, כן נוהגין וגומרין אותו בקדושתו. והיינו שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה, אותו היום הוא

בתמיד של בין הערביים, שרוב השנים היו עדים באין קודם השלמת הקרבת תמיד של בין הערביים, והיו אומרים בהקרבת תמיד של בין הערביים שיר של קודש, ר"ל שיר הקבוע בר"ה, ע"כ.

הרי מבואר דמה שהיו אומרים שיר של ר"ה בתמיד של בין הערביים, זה די להם גם על תמיד של שחר, והיינו כדעת הרמב"ם בתמיד של שחר ותמיד של בין הערביים חדא קרבן הוא, א"כ השיר בתמיד של בין הערביים זה הו' גם שיר לתמיד של שחר. וזה כדברי הא"ח הנ"ל, שבכל יום שאומרים שירה בתמיד של שחר, שוב אין מצוה לומר שירה בתמיד של בין הערביים, משום שהשיר בבוקר זה הו' גם שיר לערב.

אולם לר"ז דאמר בר"ה ל' ע"ב הנ"ל, שנתקלקלו הלויים בשיר, היינו שאמרו שירה של חול בתמיד של בין הערביים, ולכאורה לשם מה אמרו שירה של חול בתמיד של בין הערביים, הלא שירה של חול כבר אמרו בתמיד של שחר, וזה הלא הו' שירה גם לתמיד של בין הערביים. ונראה דבזה גופיה פליגי, דר"ז סובר כדעת הרמב"ם הנ"ל, דתמיד של שחר ותמיד של בין הערביים הם שתי מצות, ושני דיני קרבנות הם, וכיון שהקרבתן טעון שיר, א"כ גם לאחר שאמרו שירה בתמיד של שחר, יש גם מצוה לומר שירה בתמיד של בין הערביים, וכמש"נ.

ד.

והנה כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות שופר ה"י, בזמן הזה שאנו עושין שני ימים בגלות, כדרך שתוקעין בראשון תוקעין בשני, והעיר ל' ח"א דמאי כוונת הרמב"ם, "בגלות" הלא שני ימים טובים של ר"ה נוהג גם בא"י, כמש"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות יו"ט הכ"א, זה שאנו עושין בחו"ל כל יו"ט מאלו שני ימים מנהג הוא וכו', ואין עושין בני א"י שני ימים טובים אלא בראש השנה בלבד יכו', ועיי' במגיד משנה, וענין ר"ה שהוא

16

ולפי האמור יבן דהנהו נשמתין שיצאו מאדה"ר באותן ק"ל שנה שלא הי' עלייהו הטא משפט גיהנם, וגם הי' באונס, ומימ באשר טבע המוליד ורעיונותיו בעת ההולדה דבקינ בגולה, הי' דבוק בנשמות ההם כח רע מושך לחטא הוצאת שו"ל רח"ל, ולא נחלש כח הרע בגיהנם, ע"כ כאשר באו בגלגול בדור המבול הוסיפו לחטוא באותו הטא עצמו, ואז רק אז כאשר הוסיפו לחטוא הי' עליהם חטא ראוי להתמרק בגיהנם ואף בעודם בזה העולם ביטורי המבול שכל טיפה וטיפה היתה נרתחת בגיהנם כבמד"ר (בראשית פ' כ"ח) ונחלש כח הרע [וענין דור הפלגה ביארנו במק"א שהי' מחמת חטא ע"ז שהי' באדה"ר] ואח"כ היו יכולים להתגלגל ולהתמרק לגמרי בגלות מצרים עד שיצאו ככסף צרוף ונמצא שהיתה קלקלתם בדור המבול תקנתם:

והנה כ"ק אבי אדמו"ר זצוקלה"ה אמר בטעם רוצח בשגגה שגולה לערי הלויים, משום דמי שחטא בחיים נלקחה ממנו חיותו ואין לו חיים, וע"כ אף שאין עליו עונש, שהרי בשוגג עשה מה שעשה, מ"מ איבד חיותו, וזאת העצה שישאב חיים חדשים ע"כ באמצעות הלויים, כי הלויים דבקים במקור החיים ולשון לוי' הוא חיבור ודבקות ע"כ עבודתם היא בשיר שהוא אל אחת מן הערים האל וחי, ודפח"ח. והנה חטא מוציא שו"ל רח"ל שהוא כאילו שופך דמים, נמי הוא כענין הרוצח אלא שברוצח שהוא בגוף איבד גם את החיים הגופניים, וזה שאמרו ז"ל (נדה י"ג), שהוא כאילו שופך דמים ולא שופך דמים ממש, שהוא מקלקל רק כח שהי' ראוי להיות נפש אעדין איננו בפועל, ע"כ הוא איבד ג"כ חיות הנפש שבקדושה והוא כח ההתלהבות ורגש הנפש בעבודת הש"י, ובוה יובן מה שחסידיים ואנשי מעשה מלפנים היו יותר בשמחה ובחיות והתלהבות הנפש, מפני שהיו קדושים ביותר והזריים בענינים אלה מאד בכל מיני סיג וגדר:]

והנה כאשר גלות מצרים היתה למרק החטא הזה כנ"ל שהי' הפגם בחיות

ונתגלגלו בדור המבול ובדור הפלגה אך שם הוסיפו לחטוא ונתמרקו בגלות מצרים כמבואר בכתבי האר"ז"ל, ויש להבין למה הובאו בדור המבול ובדור הפלגה אחרי שגלוי וידוע לפניו שיוסיפו לחטוא, הגם שהבחירה היא חפשית מכל מקום הלא דבר הוא:

ונראה דהנה בספר המגיד להב"י שיש נשמות שנשחטב בהם הרע כ"כ שאין בכח גיהנם למרק, ואם יתלבנו ע"י הגיהנם לא ישר בהם ח"ו מאומה, ולהם אין תקון רק ע"י גלגול, אך כאשר עבירה גוררת עבירה ואם יתגלגלו כמו שהם בעוד הוזהמא רבה בהם בתקפה אי אפשר לקוות מהם שום תועלת כי העבירות הקודמות ימשכום בתוקף לעבירות עוד יותר גדולות, אך העצה שהם יורדין לגיהנם להחליש הוזהמא ולא שיתמרקו שם הרבה רק מעט בכדי שלא ימשכו לעבירות אח"כ כאשר יתגלגלו, ואז יש לקוות שיתבינו מעשיהם ויתוקנו ע"י הגלגול, ולי יש להוסיף בזה דברים דצורך הגלגול הוא גם לאותן שלא נשחטב בהן רע כ"כ עד שאש הגיהנם תלה אותם לגמרי, אלא מחמת שגיהנם אין בכחו רק לכלות הוזהמא כאמרם ז"ל (שבת קנ"ב:) כלי ינתנו לכובס להסיר מהם כל טינוף וכל לכלוך, אבל לא להוסיף בהם שלימות, וע"כ איש אשר עוונותיו לא נתנוהו להשלים נפשו בתורה ובמצוות מה יועיל לו הגיהנם להשלים את נפשו, שזה אי אפשר כי אם בתורה ומצוות, וע"כ אחר הגיהנם שנחלש כח הוזהמא שלא ימשך עוד ברשת העבירות הקודמות כנ"ל, מוכרח לבוא בגלגול כדי להשלים את נפשו, וגדולה מזה כתב האר"ז"ל שכל נשמה צריכה להתגלגל בכהן לוי וישראל כדי להשלימה ככל דבר, ומימ בלתי גיהנם להחוטאים א"א להתגלגל כדי שלא יוסיפו לחטוא כנ"ל, ואין הגיהנם עושה סוף התיקון רק במי שכבר השלים את נפשו בגלגול זה או בקודמים אלא שנשחטבה בו וזהמא מחמת עבירות, לזה ממרק הגיהנם לגמרי ויעלה נקי אל מקומו לשלום:

צריכה ג"כ דוקא להתעוררות התחתונים, ואם ח"ו ישראל לא היו ראוים לעורר הגאולה לא היו נגאלין, לכן הי' הרצון דוקא בלי התעוררות ואין שיהי' ישראל יהיו נגאלין, והנה מבואר במדרשים דאם הי' משה רבינו ע"ה נכנס לא"י לא היו שוב שום גלויות, וא"כ זה שהשיבו הקב"ה למשה רבינו ע"ה עתה תראה וכו' וא"כ כשלא תכנס לא"י שוב יהיו גלויות, וא"כ ההכרח להרע להם כדי שלא תהי' להם שוב התעוררות בזה ולמען יוכלו להגאל אח"כ כאשר גלויות וכנ"ל, ובוה מיושב מה שכתוב אח"כ וידבר אלהים אל משה וברש"י דבר אתו משפט וכו', ולכאורה הלא כבר ניתן לו עונשו שלא לראות במלחמת ל"א מלכים, ולהנ"ל אתי שפיר דבאמת איננו נאמר לעונש לבד רק תירון מספיק על שאלתו, והבן:

שנת תרע"ב

ויאמר משה אל האלקים וגו' וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, פירש"י מה זכו ישראל שתעשה להם נס ואוציאים ממצרים, ויש להבין הלא לפני ששים שנה או ששים ושמונה שנה הי' תמה מה חטאו ישראל מכל ע' אומות להיות נרדים בעבודת פרך אלא שנתישב לו במה שראה בישראל דלטורין, וברש"י הלשון אמר מעתה שמא אינם ראוין להגאל, והי' הדבר אצלו רק בשמא, ואחר זמן רב כזה נהפך הגלגל שהי' בפשיטות אצלו שצריכין להשתעבד אלא מחמת זכות אם תהי' נמצאת בם יוציאם, הלא אפי' אם לא תהי' בישראל שום זכות ח"ו מימ אינם ח"ו גרועים מכל ע' האומות, ואם כי אז נסתפק שמא אינם ראוים להגאל מחמת שהיו בהם דלטורין, הי' לו להבין מאמר השי"ת אחת משתי אלה, או שכבר כלו הדלטורין ועשו תשובה, או שזה אינו מעכב בגאולתם, אבל לא להחליט שצריכין זכות מחדש, ועוד יש כמה דקדוקים ואין להאריך בהם:

ונראה דהנה ידוע שישראל במצרים היו נשמות גבחות מאד אשר ירדו למטה בקליפות באותן ק"ל שנה של אדה"ר

שנת תרע"ב

צו במדבר ח בהעלתך

בְּיָבֶקֶר וּמִנְחָתוֹ סֵלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וּפְרִישֵׁי בְּיָבֶקֶר תִּקַּח לַחֲטָאֹת: וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלֵּוִים לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְהַלְתָּ אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלֵּוִים לִפְנֵי יְהוָה וְסַמְכוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הַלֵּוִים: י' וְהִנִּיף אֹהֶרֶן אֶת־הַלֵּוִים

אונקלוס

בר תורי ומנחתה סלתא רפילא במשח ותור תנן בר תורי מסב לחטאתא: ו ותקרב ית לוא לקדם משכן זמנא ותכנוש ית כל בנשחא דבני ישראל: ותקרב ית לוא קדם ית ויסמכו בני ישראל ית ידיהון על לואי: י' וירם אהרן ית לואי

לקט בהיר

וטהרה: (כא) כל מוספי המועדים יש פר לעולה, אבל רצונו לומר שלא יהיה רק פר אחד לעולה ולא שאר מיניס עמו, וזה רק כשעטו ועבדו ע"ז דלקמן בפי שלח, אבל במועדים בא עמו איל ובגשים (רא"ם): (כב) אם ר"ל שיש ב' פרים ולא אחד הלא כתיב (פסוק י"ב) ועשה את האחד וגו' (ת"כ), ואם רצונו לומר שהטעם יהיה השני, הרי לא כן הוא, כי הטעם לעולם קדמה לעולה (חזקוני), ופשוט שאם אמר הכתוב שיביאו בכל יום שני בגשים ואח"כ רצה לחלקם בהכרח לומר את הכבש האחד ואת הכבש השני, וכתיבתי זאת לפי שראיתי ש"ס שלך בדקדק אחר ואין לורך לזה: (כג) אלא היו שורפין את בגשה מחוץ למחנה על מקום הדשן כאלו היה טעם פנימי, ודרשה זו היא ברייתא

רש"י

עולה כמו שכתוב (י"ג) ועשה את* האחד עולה והוא קרבן לצור צבועות כוכבים (י"ד) (לקמן ע"ז כ"ח): ופר שני. מה ת"ל שנייני לומר לך מה עולה לא נאכלת* חף חטאת לא נאכלת (י"ז) (ת"כ ויק' ד' ג' - הרי"ה ה"ג) (ע"כ דברי ר"מ) וזו"ל ית סמך לדבריו צתורת כהנים, ולאומר אני שהוראת שעה היתה (י"ח) ששעיר היה להם להביא לחטאת עבודה כוכבים עם פר העולה: (ט) והקהלת את כל עדת. לפי שהלויים נתינים קרבן כפרה תחתיהם יבואו ויעמדו (י"ט) על קרבנם ויסמכו את ידיהם עליהם (מ"ח): (י"א) והניף אהרן את הלויים תנופה. כדרך שאשם מלורע"י עטון

שינוי טעמיהו י"ג וי' ואת * טעמיהו א"ל או תורי כמת בשביל זאת.

נתיב ולא מפי ר' משה הדרשן למדנוה, וזהו טעם הוא מה שיש בקצת נוספי רש"י ע"כ דברי ר"מ, ולא גרסינן לה, וכל מה שאמר ר' משה הדרשן הוא שנתייבשו בתגלחת מפני שבו לאכפרה על הבכורות (ג"א): (כד) פי' בהלכה זו שהבאתי בשם ת"כ שהיו שורפין בשר חטאת חלוהה זו ולא אכלו אותה בזו יש קצת ראיה וסמך לדברי ר' משה הדרשן, שאמר שענין חטאת זו היא כפרת ע"ז, וחטאת של ע"ז נשרפת (שחטאת פנימי היא), לזה גם חטאת זו דיהה נשריפה (ג"א): (כה) רצונו לומר, הגם שאמרתי טעם לשריפתה והבאתי בזה סמך לדברי ר' משה הדרשן, אעפ"כ אומר אני שלא מפני זה היה עיקר שריפתה, אלא מפני שחטאת מלואים הוא (שבה נתמכו הלויים) וכל חטאת מלואים נשרפת בהוראת שעה, וראיה לדברי שאם היה טעמו כדי להשוותה לחטאת של ע"ז היה לו להשוות גם לענין זה שיהיה שעיר ולא פר, אחר שכתיבתי זאת ראיתי בספר הכרובי שכתב כעין זה, וכן כתב הראב"ד שם בפירושו על ת"כ שלא נאכלה הוראת שעה, ויש מפרשים שכתבו שחטאת זו חטאת פנימי היתה, ויש אחרים שנתמקו בזה, אבל יש לי ראיות ברורות ומוכיחות שלא כן הוא, וחד מנהון לשון הת"כ והש"ס שאמרו יכול יהא חטאת הלויים נאכלת עכ"ל, ואם הוא פנימי היאך "יכול" הלא כתוב מפורש הוא (ויק' ו' כ"ג) וכל חטאת אשר יבוא מדמה וגו' (ב"ב). ובש"ס השלם (הנדפס עם מורח"י) הביא דברים בשם הרא"ם, ולא זכיתי להבינו, וברא"ם ששפנינו לא מנאחי דברים ההם: (כו) פי' כל ישראל ולא הבכורות לבד, כי הגם שהלויים באו תחת הבכורות, אבל הבכורות נעצמם היו שוחי כל ישראל, ועמה שנקטו חתום הלויים א"כ נעשו באחת קרבן כפרה לכל ישראל (ג"א), וכן כתב הדברי דוד, עוד אפשר שאין המדובר כאן מן עון העגל אלא כמו שנאמר לקמן פסוק י"ט ואמנה את הלויים וגו' ולכפר על בני ישראל ולא יהיה בני ישראל נגף וגו', כלומר ישמרו את הקודש מגשת בני ישראל ובה יכפרו עליהם מנגף שהיה יכול להיות בהם (מ"ל), גם יש מפרשים שאמרו שכל עדת בני ישראל כחן הם הבכורות, וכן אמרו בני ישראל ג"כ הבכורות: (כז) זו המשך מדרוש שהביא לעיל בשם ר' משה הדרשן שהלויים במקום קרבן והבכורות בנתינת מלורעים.

אונקלוס

עבר ית מנחתא: ה ומליל ית עם משה למיטרי: ו קרב ית לואי מגו בני ישראל ותרכי יתהון: ו וכרין תעבר דהון דרכואיהון אדי עליהון מיא דחטאתא ויעברון מספר על כל בשרהון ויחורון לבושיהון וידכון: ה ויסכון תור

צו במדבר ח בהעלתך

אתהמנרה: פ לה וידבר יהוה אל משה לאמר: ו קח אתהלוים מתוך בני ישראל וטהרת אתם: ו וכה תעשה להם למטהם הנה עליהם מי חטאת והעבירו תער עלכלבשרם וכבסו בגדיהם והטהרו: ה ולקחו פר

לקט בהיר

את המנורה. מי שעשאה"י, ומדרש אגדה (תנ"י - ספרי) על ידי הקב"ה נעשית מאליה: (ו) קח את הלוים. קחם בדברים"י אשכנזי שחזכו להיות שמשים למקום (ת"כ חלה): (ז) הנה עליהם מי חטאת. של אפר הפרה מפני עמאוי מתי"י שבהם (נמ"ר י"ג): והעבירו תער. מלחתי דברי רבי משה הדרשן לפי שניתנו כפרה על הבכורות שעבדו עבודה כוכבים והוא קרויה זבחי מתי"י (ת"כ ק"ה כ"ח), והמלורע קרוי מת* (לקמן י"ב י"ג) הוקינס תגלחת כמלורעים (מ"ח): (ח) ולקחו פר בן בקר. והוא שינוי טעמיהו * טעמיהו א"ל או תורי כמת בשביל זאת.

כחיון וכנוואה אשר נתגלה אליו, כמו (לקמן י"ב ו') במראה אליו אחדע, כי פירוש זה אין לו שחר כאן, או חומר כמראה כגון אם לנן או אלוס, שזה לא שייך (רא"ם): (י) פי' הכתוב חסר לומר שם העושה, כי אינו צריך, כי אין נפ"מ, העיקר שרצה להשמיענו שנעשה כמזוטה, ומן הסתם קאי על כללאל וזכמי לב שזה היו העושים ותדרשנו ממקום אחר, אבל ודאי שלא שייך על משה, כי הוא אינו נזכר כאן להיות פועל שנוכל לומר שכל הפעולות מוסבים עליו, רק הקב"ה נזכר כאן לפועל באומרו אשר הראה ה', ואם היה משה העושה היל"ל כמראה אשר ראה משה כן עשה, או כאשר הראה ה' כן עשה משה, אבל

לפי מדרש אגדה אה"י שייך על הפועל הנזכר שהוא הקדוש ברוך הוא (בא"י), ועיין בדברינו לעיל אות י"ד: (יח) כבר נתפרש שאין קיחת האדם כמו קיחת החפץ שאם נוטל גשמיית החפץ הרי הוא לקחו ונכנס לרשותו, אבל באדם אם לקחת דעתו ורצונו הרי קנית אותו והוא ברשותך כי זה כל האדם (ג"א), וצריך לרבותם הגם שנעלנו במעלה מכל שבטי ישראל, משום חומרות אזהרות ודקדוקים שיש צבועותם, גם שלא ירעו לאחור מפני שהעבירו חער על כל בשרם (ב"ב): (יט) כי הגם שנאמר שלא היה עומאת מת נוהג קודם מתן תורה, אבל אחר מתן תורה ודאי שינהגו כל דיני עומאת מת, והם הלויים היו כולם בחזקת עמאוי מתי"י שבהם ג' אלפים צעודי העגל, כן אחיה במדרש רבה, ועד עתה לא היה להם אפר פרה כי פרשה זו ופרשת פרה בר"ח ניסן נאמרו ולמחר מיד עשו ושרפו הפרה ובג' ניסן הנה עליהם אפר פרה: (כ) פי' דוד המלך קרא לע"ז מת דכתיב ויאלכו זבחי מתי"י, והמלורע קרא הכתוב מת לקמן אלא לרעת מתי"י דכתיב אל נא תהי כמת, - ויש להרשיב ולהסביר קצת דבריהם ו"ל, אחר שידענו ענין עומאת מת, שאחר הסתלקות הנשמה הטובה שם במקומה שנתרקה ניסן מקום להתקבלות כחות הטומאה פטרא אחרא פטרא דמוחא, וכן הוא באדם רשע אשר לרעתו מעיד על רשעותו או צבוע ע"ז אשר השליך מעליו כחות הקדושה שורה עליו רוחות ה"ס"ג גם בחייו נקרא מת, ואחיות כחות אלו הם צומות שם השערות והאפריס כידוע, לזה בהטעמו יוצא לקבל עליו עול מלכות שמים אותה תורה הק' והעבירו חער על כל בשרם (ב"ב), וזה"ל אפשר שיעוד ע"ז צריך ג"כ לגלח (בד"א). ועיין בש"ד י"ד סימן רס"ח סק"ו בשם הב"ח דאפשר דמדברי הר"מ הדרשן אלו מקור המנהג דגר וכן במומרים החורים לדת ישראל לגלח שערותיהם ובש"ס כאן כתוב בשם ספר מנחה בלולה שלא מפני ע"ז גלחו אלא היו כל טועי העגל מלורעים ממש ומדברי כל המפרשים הנ"ל מובאר להדיא דליחא. או אפשר שדוקא כאן שהלויים באו לעבוד עבודה הקודש ומשום חוספת קדושה

אור החיים

ו. קח את הלויים וגו'. פרש"י קחם בדברים, ולעשות להם מחנה לוי ללד האורך צערכהם יותר ונראה שנתיבין לומר שיבדילם מישראל מצני ישראל, והעד מה שגמר אומר וטהרת אותם.

מחלה וצער ודאגה ויגון ותוגה, ומזיקים שולטים בו, כי הוא מלא פשע וחבר לאיש משחית, אבל המרגיל עצמו לאכל לחם ומים, וכוה יהיה די ספוק, וזה יאכל בבקר בבקר לסעד הלכ ולחזק כחו, ואז יצא אדם לפעול עבודת הקדש, ויהיה טוב לגופו, בריא אולם, לא ירגיש בשום חלי, ויהיה טוב לנשמתו.

ובן הדבר בבגדים, הוא הדבר שגורם מקדם בספרד הגרוש, הבגדים שלבשו גברים ונשים, וכן הספה לכל צרות ועין רע מאויב פנימי וחיצוני, בגדי היקר שעושים להם, וביחוד הנשים והבתולות, וילכו במלבושי זרים, ובעונותינו הרבים כמה יצאו לתרבות רעה על ידי כן, ומה יתגאה קרוץ מחמר כל רגע מוכן לפגע, ובפרט אנחנו כבושי גולה, חסרי מדע, אברה שכנית רוח הקדש מקרבנו, ולפנים בישראל בימים אלו היו נסים מפרסמים בבית המקדש בכהן גדול כמה נסים גלויים, אשרי העם ששכח לו אשרי עין ראתה כל אלה, וכל עין דמע תדמע מאין הפוגות באין רואה חמדת ישראל, ואם-כן למה זה יתקשטו וילכו בבגדים נאים, הלא בצע ה' אמרתו ולא חמל נאות יעקב, ומעיד אני עלי שמים וארץ, שלבבי פואב בלבשי בחל בגד מצמר שקורין (קאמעלהאר), ובשבת בגדי משי, ואם אפשר בשבת הוא לכבוד שבת, ומכל מקום בחל עלי לבי דין, חוטא כל יתגאה קאמריגן (ראשי-השנה כו), ומה לי ללבוש חוץ, ולבוש אמתי מלא פגמים ובהרת וכתמי צואה בלי מקום, אויה לי על שכרי.

אמנם נחמתי, כי אליהו הנביא היה לבוש אדרת שער בעלמא, וזה היה לו למעלה, אף שהיה כהן וקרוב למלכות, מכל-מקום לא הלך רק באדרת שער כמו שק, ובאו שארי בני אדם החנפים וצבועים לעשות כמעשהו, ולבשו גם-כן קד, וכוה נמלו עטרה לעצמם, ולקד הכתוב אומר (וכיה י, ה) (הלובשים) [ולא ילבשו עוד] אדרת שער למען פחש, ומאז כאשר נאמרה נבואה זו, הושם לחק אצל חכמים אמתיים, לכלי לטל כל אחד עטרה זו לעצמו, לילך בבגדים נכונים פחותים כמו אליהו, כאלו הוא גם-כן מבני עליה, ולא כל הרוצה לטל שם זה יטל.

וזהו פגנת מאמרם וכוונם לברכה (שבת סמה:) מפני מה תלמידי חכמים ששככל מצנינים, שאינם בני תורה, כי מבלי היוחס כל-יך במעלת החכמה ומדע כמו חכמי ארץ ישראל, לא התר להם לטל השם ללבש בגדים פחותים כמו אליהו, ונתר בני עליה מבחינים ערפם שאינם בגדר הנה, ולקד הם מצנינים בבגדיהם וזהו לענוה, כי לא הגיעו למדרגת חכמה מבני עליה כאלהו ותלמידיו הקשרים, וזהו נחמתי בעניי על לבישת בגדים הנזכר לעיל.

ובנישוב להנזכר לעיל, כי המותרות צריך → בן אדם להרחיק למאד, וכבר אמרו הטבעיים, כי השערות הם מותרות הלחות שיש בגוף, ולקד בכל מקום בית השחי שרבו הלחות ירבו השערות וישלחו

פארות, ולקד אמרו על שער הראש שגדלים בשטות, כי כבר נודע כי כל מותרות בפועל הוא מפאת שטות, כי מה שהוא יותר מקפי מדות אדם, הפועל פועל בו ללא צורך, והוא לא בגדר החכמה, ונקרא שוטה, וכללו של דבר, שערות אדם הם לרכוי ומותרות לכה שבגוף, ולקד בגויר שקדש עצמו מנין וכהנה, למעט המותרות, ואין די כמה שהזיר זה שלשים יום מהנין, אבל צריך לגדר עצמו להיות מרגל ופרוש ביותר מרובי תאוות, וכן יהיה דרכו תמיד, ולכן כאשר יעברו ימי גורו, יגלח כל שער ראשו, לאות כי ימעט המותרות, ולא יהיה לו רק הצורך ההכרחי לקיום המין וטבעו, וכן הלויים שהבדלו לה' לשרתו ולשורר בבית ה', ומבזים חמדות הזמן, עד שאין ללוי חלק ונחלה וצריך למתנות בשר ודם, וצריך פרישות מן כל המותרות, ולקד כאשר נתקדשו ונתחנכו לשרת בבית ה', גלח משה כל שערו (במדבר ה, ו), למעט המותרות כפי האפשר, רק יהיו מוכנים לקדשה ולעבודת ה', וכן אמרו (סנהדרין כב:) על מלך שמגלח כל יום, כי צריך אזרה ותרה, היותו מלך, לכל יתגאל בחמדת מותרות, כדכתיב (דברים י, טו) לא ירבה לו כסף, סוסים, ונשים, וכן כהן גדול בכל שבוע, למעט המותרות, וקרת שנתגאה בעשרו — שהוא מותרות קנינים שהוא רק חמדת הזמן — צחק במשה שגלח הלויים והעביר השערות כתער, אף מה הגיע לו, בן יאבדו כל אויביו ה'.

בפסוק של דבר, תכלית האדם לעוב המותרות, וביחוד בעל תשובה, לו נאה למעט במותרות ככל האפשר, והעקר

לבעל תשובה, למנע ידו מגול, ומבלי לטל מה שאינו שלו, ומבלי לחמד כלל דברים כאלה, ומי שעוצר נפשו מבלי לגול מחברו שום דבר, ומבלי לחמד בשל רעהו, או בטוח הוא שתשובתו מהר תקבל, וכבר נתנו כנוי לגולן, מי שצפרניו המה גדולים, כי הם החומסים וטורפים ויוצאים מגבול הגוף לפשט כמה שאינו שלהם, ולקד אמרו (ארח חיים סימן ר"ם) שיש לקצץ אותם בכל ערב שבת, שאז זמן תשובה, כאמרם (עבודה זרה ג) במשל מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, ולקד יש אז לקצץ הצפרנים, למעט הגול והמותרות אפלו לצורך שבת, כאמרם (שבת קיח) עשה שבתך חל וכו'. עם כל זה צריך בעל תשובה תמיד להיות דמעותיו על לחיו, בוכה ומכבה על בטול מצות דאורייתא ודרבנן, ועקר בימי אלול ותשרי, שהם ימי בכי וחרטה ותשובה על כל העונות, ועל חלול נשמתו הקדושה, בת איש כהן עליון שהיתה לור, דא סמרא אחרא, את אביה — ככזבל, הוא אבינו שבשמים — מחללת (והר חלק ב' צ"ה), כי על ידי עונות נתחלל שמו הגדול ותברך.

וזהו המרמז בפסוק (דברים כא, י) כי תצא למלחמה על אויבך, ופרשו במדרש (ספרי פס) במלחמת הרשות הכתוב מדבר, על אויבך כנגד אויבך, ולהבין נראה, כי אמרו חכמינו וכוונם לברכה במשנה (אבות פ"ג מט"ו) הרשות נתונה וכטוב העולם נרון, והינו כי הקדוש-ברוך-הוא נתן רשות ליצר הרע להסית ולהדדית, אפס יהיה לאדם הבחירה ורשות אם לכהן ברע או בטוב, ולא יהיה דבר הכרחי, כי אלו היה כאן דבר מכה בשלילת הבחירה, לא היה

לֹא־תִגִּיד : יֵא וּבְכַלְיוֹם וְיוֹם מְרַדְכֵי מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי חֶצֶר בֵּית־הַנְּשִׂים
 לְדַעַת אֶת־שְׁלוֹם אֶסְתֵּר וּמַה־יַּעֲשֶׂה בָּהּ : וְאֵל וּבְהַגִּיעַ תָּר נַעֲרָה וְנַעֲרָה →
 כִּבּוֹא אֶרֶץ־הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ מִקֵּץ הַיּוֹת לָהּ פֶּרֶת הַנְּשִׂים שְׁנַיִם עֶשֶׂר
 הָדָשׁ בֵּי בֵן יִמְלָאוּ יְמֵי מְרוֹקְיָהוּן שֵׁשָׁה חֳדָשִׁים בְּשִׁמְן הַמֶּר וְשֵׁשָׁה

רש"י

ממשפחה נזויה וישלמה, שאם ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו מחזיקים בה: (יא) ומה יעשה בה. זה אחד משני נדויים שניתן להם רמו ישועה, דוד ומרדכי. דוד שנאמר (שמואל א' י"ז ל"ו) גם את הארי גם את הדוב הכה ענדך, אמר לא נא לידי דבר זה אלא למנוח עליו להלחם עם זה. וכן מרדכי אמר, לא אירע לנדקם זו שלחקה למשכב נכרי אלא שעמידה לקום להשיע לישראל, לפיכך היה

ביאור הגר"א ע"ד הפשט

מחמת יראה שלא יהרגו אותה, והיא ראתה שנוהגין בה כבוד גדול ואין מזכירין מה שהיה⁵⁶, אעפ"כ לא הגידה אסתר, והיינו כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד, והיתה שומרת צווי מרדכי אע"פ שהיתה יודעת שאין הטעם נהג⁵⁷:

(יא) **לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה.** שהיה מרדכי מצטער על שני דברים⁵⁸, א' שהיה יודע שאסתר צדקת גדולה וטובת הרשע רעה אצלה⁵⁹ והיא מצטערת ע"ז מאד והיה מתיירא שלא תחלה מחמת גודל הצער. ב' — היה מצטער ומתיירא שלא יהרגו אותה מחמת שהיתה מטמנת עצמה ולא היתה רוצה לילך כנ"ל⁶⁰. ויש לדעת את שלום אסתר — פי' אם אינה חולה, ומה יעשה בה? — אם לא יהרגו⁶¹ אותה⁶².

(יב) **ובהגיע תר נערה ונערה כו'.** ע"פ פשט יש בזה דברים מיותרים שאין בהם צורך כלל⁶³. ונראה שרמזו לנו בזה על הנשמה שנקראת נערה⁶⁴: **כדת הנשים.** פי' שדין האשה ליתן לה י"ב חודש לתכשיטין⁶⁵. והוא, שבכל ר"ה ויו"כ האדם חוזר בתשובה וצועק חטאתי סלח נא⁶⁶. והקב"ה ברוב חסדיו ורחמיו מעבירי על חטאיו ועונותיו⁶⁷, פי' שעון עצמו אינו נמחק⁶⁸ אלא

- 57. בכת"י ג': שנוהג עמה בכבוד. במ"צ: שנותנים לה כל כבוד.
- 58. במ"צ: מה שעשתה. ובכת"י ג': ולא זכרו(?) לה דבר.
- 59. יש בנותן ענין לציון כאן דברי הגר"א שהובאו במעשה רב (מכת"י נין הגר"א, נדפס בירושלים תרנ"ו עם 'תוספת מעיר') אות ע"ז: ואדמו"ר ז"ל (הגר"א) כו' הי אומר כל מה שאסרו חז"ל או תיקנו איזה תקנה מפני איזה טעם. אף שביטל הטעם הגלוי לנו, תקנתם ואיסורם במקומם עומדת כי הם לא גילו אלא אחד מכמה וכמה טעמים הכמוסים עמהם. ע"כ אסור לעבור על רבוי חכמים אף שביטל הטעם הגלוי לנו ע"כ. וכי"כ בעליות אליהו במעלות הסולם אות י"ב, ועיי"ש מעשה בהגר"א ובעל חיי אדם: לגבי תקנת אכילת שום כליל שבת אף לשאינו נשוי.
- 60. בכת"י ג': פי', ב' דברים דאג.
- 61. כדאמר'י נזיר כ"ג ב': א"ר יוחנן, כל טובתן של רשעים אינה אלא רעה אצל צדיקים.
- 62. כצ"ל, וכמ"ש לעיל שלא יהרגו אותה. שכן מפרש

יוסף לקח

כאומרו שהולכי' אל בית המלך להגיד לו שזו נלקחה באונס ושאנניהו והסמירה עצמה :

ובחניע

תור נערה - לא היה צורך להגיד לנו שזו נלקחה באונס שמה יוסף עיני תור שאר הנערות אלל הספור הזה אמנם להודיע שהנערות ההם היו בלות בשמחה ובשירים אחרי היות להם התמרוקים והתפנוקים שנים עשר חודש אמנם אסתר עם היומה באונס העידוקים שנים עשר חודש לא שמה ביות אלהיה ועודה צדקתה כאשר יתבאר ששאר הנערות לאחר זכות הנערה בזה כלומר בנזול וידוע שמי שלא ישנה חפיקו תוך שנים עשר חודש עוד לא ישנה כלל כמו שאר'י ל הקונה עד כעני ואינו רוצה לחול חבלל עמו שנים עשר חודש ואחר כך מוכרו זה צא להודיעו הכתוב

ביאור הגר"א ע"ד הפשט

תלוי אם יחזור בתשובה שלימה (כל השנה)⁷⁰ — כמשי"כ לקמן — ימחול, אבל אם לאו לא ימחול⁷¹. וכן דינו של הקב"ה, שאף שבעד החטא שיחטא אחר⁷² לא יהיה כי"כ ראוי לאותו עונש, אך מחמת חטאים שלעבר יעניש אותו⁷³. ויש (איוב ח' ד') 'אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם, פי' אף שלא עשו אלא 'חטא' שהוא שוגג⁷⁴ ואין ראוי לשלחם בעד זה, אבל שלחם ביד 'פשעם'⁷⁵ שהיה להם כבר, ועכשיו מחמת החטא חשבו אותם⁷⁶. וזהו שאנו אומרים (בזוהר רחום'): 'כי בחטאינו ובעונות אבותינו כו'⁷⁷, פי' שבעונות אבותינו חרב בהמ"ק⁷⁸ ועכשיו 'בחטאינו' — שאין לנו לחייב עי"ז⁷⁹, אעפ"כ אינו נבנה מחמת חטאנו ושבין לחטאינו עונות אבותינו⁸⁰. ויש שממתינין לה קץ שנים עשר חודש⁸¹, כי כן ימלאו ימי מרוקיהן, פי' הימים שימריקו את עצמן מן העבירות: **ששה חרשים בשמן המר.** פי' כי כל דבר ברא הקב"ה באדם לצורך חוץ מן השערות שהם מותרות, והן כנגד דברים המותרות⁸² שאין צריך להם להיות באדם. וזהו מרומז בפרשה כי תצא למלחמה (דברים כ"א י"ב) כמ"ש

- תחלים לו וכמו שבאר והולך, ולכאורה אין זה כדפי רש"י שם שהוא מלש שמיטה והעברה ולענין מחצה וכיוות בלבד, ויש לסייע פירוש זה מהמימרא הבאה בנגז שם: אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, והיינו שאין מדקדקין אחריו וכמבואר במעשה דרהבדרי שם.
- 69. ע"י בערה הקודמת מגמי דריה, ובביאורו לשי"ש (א' ט"ו) כתב: כי עתה [שלא בזמן המקדש] אף שהקב"ה מקבלו בתשובה, עון עצמו אינו נמחק כו' עיי"ש. ובכת"י ג': אינו מוחל.
- 70. ע"פ כתה"י, מ"צ וא"ש.
- 71. ע"י לעיל הערה מס' 68, ואם כנים הדברים, יש לפרש דהיינו דאמר רבא שם דאי איכא רבא עונות מחשיב בהריגה, ובכת"י ג': ואם לא — יוחשב.
- 72. בכת"י ג': וכך דרכו ית', שאף אם יחטא עד קל כו'.
- 73. בכת"י ג': אינו ראוי לעונש חמור, אך יוצרפו החטאים שעברו וענש.
- 74. כדאייתא בימא ל"ו ב': לכל חטאתם — אלו השגגות, וכה"א (ויקרא ד' ה') נפש כי תחטא בשגגה.
- 75. ע"פ כתה"י מ"צ וא"ש, וכונתו כדאמר'י בימא שם: 'פשע'י' — אלו המרדים, וכה"א (מ"ב ג') 'מלך מואב פשע ב'.
- 76. בכת"י ג': נחשבים, במ"צ: ערפוס.
- 77. ע"פ כתה"י ומ"צ, והיינו: כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו, והוא

- מקרא בדניאל ט' ט"ו וכתב"י ג' ליתא זוהו שאנו אומרים: אלא: ויש, כל ידו שכתוב, והכוונה לפסוק עצמו, ובד"י והגררים: כי בחטאינו... חרב בהמ"ק.
- 77. דיעו' — מויד הוא כדאמר'י בימא שם (ע"י לעיל הערה מס' 74): 'עונות' — אלו הוונות, וכה"א (במדבר ט"ו ל"א) הכרת תכרת הנפש היא עונה בה.
- 78. בכת"י ג': כי עונות אבותינו גרמו לחורבן המקדש, ועתה אף שבחטאינו אינו ראוי לחרוב, אעפ"כ כו'.
- 79. בכת"י ג': מחמת שהן גורמין לחשבון עונות אבותינו, במ"צ: שמצרפין חטאינו לעונות אבותינו, ועיין בעיונים בסוף הספר.
- 80. כלשון הכתוב: מקץ היות לה כו' שנים עשר חודש, חיקנו ע"פ כת"י ג' וא"ש, ובכת"י ב' מ"צ וד' ורשא תרמי, י"ב חודש הוא סוף דיבור, ואח"כ מתחיל הדיבור: כי כן ימלאו כו', וני השיבוש הוא, דמה שממתינים לנשמה י"ב חודש אינו ענין לחטאינו ועונות אבותינו, אלא כדי שימריקו את עצמם מן העבירות וכמו שמסיים והולך, ובדפוס ירושלים תת"ל סוף הדיבור הוא: וזהו שממתינים להקץ, ואח"כ מתחיל הדיבור: י"ב חודש כי כן ימלאו כו', וני הכוונה שמשום שמצרפים לחטאינו עונות אבותינו אנו ממתינים להקץ, ובדפוס ורשא תרמי נשמטה הנקודה לאחר להקץ ייחבן שעפ"י נשתבש דפוס ורשא תרמי.
- 81. בכת"י ג' ובמ"צ: המותרים, בא"ש: המותרים.

20

יוסף לקח

נשים והרוכלים וכל מה שהיתה הנערה שאלת מאוסם התכשיטים והעטנים שהיתה רואה מביט הנשים עד בית המלך את הכל היו נותנים לה כמאוסן שהיתה המתנה האמת כדי שכתוב ברצונה אל המלך ולא תחשב אנוסה וטעם מנת כן היא נאה שאם לא יחסן כה המלך שפשוט צבית אביה ועל זה האופן לא היה לוקה מדת הדין וכן סיפר שבת של אסתר שכתב רמב"ם שהמתנה האמת אמנם הי' כדי שלא תחשב אנוסה הנה היא נשמרה מזה ולא בקשה דבר כאשר יתבאר עוד לפנינו בס"ד:

נערב

היא נאה וצדוקה היא שפה. כבר נתבאר היות ענת נערי המלך כן שעמדו עם הבתולות ביד שומר הנשים ואחר בואה אל המלך תבוא ליד שומר הפלגשים עד שהמלך יראה את כולם ואת אשר יבחר ונקראה בשם שהתלוך תחת וסבי והועלת ככתוב היה להודיע הנם היות כל זה מאתו ית' שכתוב אסתר' לא שלא אותה אל יד שומר הפלגשים עד שיראה האחרות אשר לא הגיע החור שלהם עד הגיע חור אסתר אבל תקף בנאותה נעמככה בבית המלך ולא חשב לראות האחרות ולא שולחה כלל אל יד שעשגו והפך העצה היעוזה תחת הגערים בזה וגם עם כתר מלכות בראשה כאשר יתבאר:

ובהגיע

הור אסתר בת אביסיל. רצה לומר שהנה מצות המלך ופקודות היתה שאם יחסן המלך בלחמת מן הבתולות שתקרא בשם ר"ל שישעו את שמה תמה שהיה לה בתחלה כמו שנהגו' כשאלו או אשה תמיר את דתה הנה משגיח את שמו וזה אומרו אם יחסן כה המלך ונקראה בשם ועמה הודיע ששם היות כן מצות המלך ופקודות הנה לא שינה את שמה אבל היא אסתר בת אביסיל. ואומרו לא בקשה דבר נתבאר כמו שאמרנו שאחרי ראותה שהמתנה האמת היתה כדי שלא תחשב אנוסה הנה נשמרה ולא רצתה לבקש דבר ועשתה כמו שעשה דניאל שאמר מתנתך לך

ביאור הגר"א ע"ד הפשט

אלא שהיתה ביד שעשגו ונעשית פילגש: לא תבא עוד אל המלך כו'. כי הבתולות היה להן זמן לכל אחת ואחת י"ב חודש, אבל להפילגשים לא היה להן זמן. כי אם חפץ בה ונקראה בשם: כי כל א' נכתב שמה אצל המלך:

(טו) ובהגיע תר אסתר כו'. כמ"ש במדרש⁹¹ צדקתך כהררי אל משפטך תהום רבה: (תהלים ל"ו ז), שהקב"ה כשעושה נס ע"י צדיק כשמוכיר את הצדיק מוכיר את יחוסו⁹², אבל אם עושה דין ברשע אין מוכיר את יחוסו. לכן כתיב כאן 'בת אביחיל דוד מרדכי' כו'⁹³: לא בקשה דבר.

צדקתך כהררי אל. צדקה שהקב"ה מביא לעולם מפורסמת על ההרים הללו. משפטך תהום רבה. משפט שאתה עושה לעולם תהום רבה. מה תהום בסתר אף משפטך בסתר. 95. בכת"י ג': מזכיר יחוסו כולו. 96. אולי כוונתו דבזה בא הכתוב להעיר שמעדה בצדקתה, מאחר שהוכר כאן יחוסה, לומר שהנס נעשה ע"י צדקה. אי"נ כוונתו לפרש מדוע לא הזכיר שם אביה עד כאן. ומפרש ע"פ המדרש שהצורך בהוכרת הייחוס הוא לפרסם הנס שנעשה ע"י הצדיק, ור"ל דבאן הוא תחילת הנס, שנשאה הן בעיני כל רואיה אע"פ שנעשתה ירקרוקת וכמו שמבאר רד"ק.

הזה שהנערות כולם היו עם שנים עשר חדש וכן אסתר ועכ"ז בנגיע החור שלה לא שנתה את טעמה אבל הולכת כחונם גמור כמו שיבוא בס"ד:

ובזה

הנערה בזה. פרש"י שחוק ומיני זמר ומיני כן ברואו וזמרו הכתוב לבוא עמה מבית הנשים. אבל אומרו יתכן לה אין הדברים האלה מורים אלא שהיה עם מתנה לא שחוק ומיני זמר ועוד אם היה שחוק ומיני זמר מה לנו לספר זה בשאר נערות ומה שבה היה לאסתר' הספור כמה שלח רצתה שחוק ומיני זמר וולתי את אשר יאמר הגי ועוד מה חועלת ומוספת טובה היה לנערה הרשות היה שהיא תבחר השחוק והמיני זמר. אבל ידמה לומר שלחיות שמלך בתשפט יעמיד ארץ ובקנון הנערות הללו היה אמנם עיוות הדיו והריסת המשפט וחמס מפורסם לקחת בת איש אשר בחיקו ולהלוכה למלך כשבוית חרב ואם לא יחסן כה המלך תקף על בתולה על ההרים ושכחו שלא כנעוריה בית אביה כלה תכלס ואין זה רק דרשות עולה והקצרת און לכן רצה המלך היה בחיובו אוהב משפט שיתן לכל נערה כל שאלתה כדי לבוא אל המלך ואשר שהיא שאלת הרי נתרצת' לו ברצי כסף ואף לה עוד מקום לקרעומו. על המלך אם לא יחסן כה שהרי על מנת כן שאלה שאלתה וניתנה לה וזה אומרו ובה הנערה בזה כל אשר תאמר יתכן לה ר"ל שבה היא בזה טרונה ואין לה עוד קרעומו כיון שכל אשר תאמר יתכן לה ואומרו לבוא עליה שב אל אמרו בזה אל המלך כאלו אחר שיתן לה כדי שהמלך יבוא עמה אל חדר המשכ' ואמר הדבר דרך נגיעות לבוא עמה ולא אמר לבוא עליה ואומרו מבית הנשים עד בית המלך אינו נמשך אל. ואומרו לבוא עמה אבל שב אל אומרו כל אשר תאמר' כאלו אחר. כל אשר תאמר תחת אסתר מבית הנשים עד בואה אל בית המלך הכל היו נותנים לה או שחוק שכתובה מבית הנשים עד בית המלך היתה שונרת שנוקיים ונחנאות הרקחים והכשמים ומוכרי פכשימי

91. כמ"ש במדרש⁹¹ צדקתך כהררי אל משפטך תהום רבה: (תהלים ל"ו ז), שהקב"ה כשעושה נס ע"י צדיק כשמוכיר את הצדיק מוכיר את יחוסו⁹², אבל אם עושה דין ברשע אין מוכיר את יחוסו. לכן כתיב כאן 'בת אביחיל דוד מרדכי' כו'⁹³: לא בקשה דבר. 92. כמ"ש במדרש⁹¹ צדקתך כהררי אל משפטך תהום רבה: (תהלים ל"ו ז), שהקב"ה כשעושה נס ע"י צדיק כשמוכיר את הצדיק מוכיר את יחוסו⁹², אבל אם עושה דין ברשע אין מוכיר את יחוסו. לכן כתיב כאן 'בת אביחיל דוד מרדכי' כו'⁹³: לא בקשה דבר. 93. כמ"ש במדרש⁹¹ צדקתך כהררי אל משפטך תהום רבה: (תהלים ל"ו ז), שהקב"ה כשעושה נס ע"י צדיק כשמוכיר את הצדיק מוכיר את יחוסו⁹², אבל אם עושה דין ברשע אין מוכיר את יחוסו. לכן כתיב כאן 'בת אביחיל דוד מרדכי' כו'⁹³: לא בקשה דבר.

חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים: וְגַבְזָה הַנְּעֵרָה בָּאָה אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶת־כְּלֵי־אֲשֶׁר תֹּאמַר וְנָתַן לָהּ לְבֹאֵי עִמָּהּ מִבֵּית הַנְּשִׂים עַד־בֵּית הַמֶּלֶךְ: י' בְּעַרְבָּן הָיָא בָּאָה וּבִפְקִי הָיָא שְׂבֵה אֶל־בֵּית הַנְּשִׂים שְׁנֵי אֶלְיֵד שְׁעֵשְׂנָן סָרִיס הַמֶּלֶךְ שְׁמֵר הַפִּילִגְשִׁים לֹא־תָבֹא עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי אִם־חַפְצָן בְּהַ הַמֶּלֶךְ וְנִקְרָאָה בְּשֵׁם: טו וּבְהִגֵּיעַ תֵּרֶאֱסֹתָר בַּת־אֲבִיתָיִל דָּד מְרַדְכֵי אֲשֶׁר לָקַחְלוּ לְבַת לְבֹאֵי אֶל־הַמֶּלֶךְ לֹא בִקְשָׁה דָּבָר כִּי אִם אֶת־אֲשֶׁר יֹאמַר הִגֵּי סָרִיס־הַמֶּלֶךְ שְׁמֵר הַנְּשִׂים

רש"י

ממזר לדעת מה יהא נסופה: (יג) תר. זמן: (יג) כי אשר תאמר. כל שחוק ומיני זמר: (יד) א' ו

ביאור הגר"א ע"ד הפשט

בוהר⁸², יגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה: שהם המותרות, וז"ש 'ששה חדשים בשמן המור', ואמרו בגמרא (מגילה י"ג א') מאי שמן המור – טטבת, שמשיר את השיער⁸³, וזהו שישליך תאוות המותרות⁸⁴ כל ששה חדשים. וששה חדשים ירגיל את עצמו במצות שהן⁸⁵ עשה ולית, וזהו 'ביבשמים' – שהן עשה, ובתמרוקי הנשים – שהן לית, דהיינו שימרק עצמו שלא יעשה עבירות, וכך ירגיל כל השנה⁸⁶:

(יג) וּבְזָה הַנְּעֵרָה בָּאָה כו'. פי' אם הוא נוהג כן כל השנה, היינו חצי בתשובה ובהשלכת התאוה (ועושה מעש"ט)⁸⁷ וחצי במי"ע ולית, אח"כ יוכל לבוא אל המלך – בריה ובייב⁸⁸ לבקש, ואין מזכירין לו עוונותיו הראשונים כלל: כל אשר תאמר ונתן לה כו'. פי' שהקב"ה ממלא⁸⁹ תמיד רצון צדיקים (ועושה רצונם כו')⁹⁰ ושומר אותם אך לא לעוה"ז, כי ר"ח בן דוסא היה צדיק גדול וחסידי ואע"כ לא היה לו⁹¹ לאכול, אלא לעוה"ב⁹². וגם לאחר מיתו, תיכף כשהולך מהעוה"ז להעוה"ב וכמה מקטרגין בישין עומדים על הדרך, וגם צריך לעבור הגיהנם אפילו צדיק גמור⁹³, אבל אם עשה כנ"ל שומרים אותו שלא יפגע בו ח"ו, וזהו 'כל אשר תאמר כו' לבא עמה מבית הנשים – שהוא עוה"ז, 'עד בית המלך' – שהוא עוה"ב:

(יד) שומר הפילגשים. פי' כי אותה שהיתה נבעלת למלך אסורה לכל, כמ"ש (סנהדרין כ"ב א') אבישג השונמית היתה אסורה לאדוניה ומותרת לשלמה⁹⁴, לכך לא שלח אותה לביתה

82. ע"י בדיח פ' כי תצא, ובזכ"כ ע"ט א'. 83. בכת"י ב' מיצ ואיש: ומערן את הכשר. 84. בכת"י ג': במצות השירית ביה עשה ולית כו'. 85. ע"י משיב בסיד בעיונים בסוף הספר. 86. כן מוקפת תיבות אלה בא"ש למחקם, ונ' משום שלא הזכיר בפס' הקודם הצורך בשום פעולה בקום ועשה כו' חדשים הראשונים לצורך הכפרה, ובכת"י ג' באמת ליתניהו. במ"צ: ועשת מע"ט. 87. כמ"ש ליתא תיבה זו. 88. במ"צ: עשה. 89. בכת"י ג' מיצ ואיש אינו. 90. במ"צ ובא"ש: מה לאכול. 91. בכת"י ב' ובא"ש: בעוה"ב. במ"צ: אלא משמרים לעוה"ב (כל זכויותיו). 92. כן איתא ברע"מ פינחס ר"כ ב'. 93. הנה אבישג לא נבעלה לדוד כמבואר בקרא (מ"א א')